

**CENTRAL UNIVERSITY OF HARYANA
MAHENDERGARH**

**(Established vide Central Universities Act 2009)
NAAC Accredited 'A' Grade University**

SCHEME, SYLLABUS AND COURSES OF READING

Offered by the Department of Sanskrit

for

M. A. SANSKRIT

(w.e.f. the Academic Session : 2021-2022)

Revised According to NEP- 2020

Semester – I

Semester – II

Semester – III

Semester – IV

(Approved in the Meeting of BOS, School Board & Academic Council)

School of Humanities and Social Sciences

DEPARTMENT OF SANSKRIT
Credit Matrix for M.A. Sanskrit
w.e.f. 2021-2022

Semesters	Core Course (CC)	Specialized Elective Courses (SE)	Interdisciplinary/ Generic Elective Course (GEC)	Viva Voce	Total
I	22	-	-	-	22
II	20	-	4	2	26
III	8	12	4	-	24
IV	20	8	-	-	28
Total	70	20	8	2	100

Instructions for the Students:

Course Type

Core Course (CC): There are core courses in every semester. These courses are to be compulsorily studied by a student as a core course to complete the requirement of a programme in a said discipline of study.

Specialized Elective Courses (SE): These are Elective courses and can be chosen from a pool of papers in Semester III and IV. It will be supportive to gain in depth reach in a particular field of Sanskrit and mandatory as per course curriculum. In fourth Semester a provision of **Dissertation** is made to train the students for research. The topic of the Dissertation will be related to the stream chosen out of four specialized groups. Medium of the Dissertation will be Sanskrit only.

Generic Elective Course (GEC): Generic Elective Course may be from an unrelated discipline. It is interdisciplinary/open elective as per course curriculum. Available/offered by the departments included in the School or can be taken from the GEC Course offered by the Dept. of Sanskrit.

DEPARTMENT OF SANSKRIT
M.A. SANSKRIT
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

Semester-I (w.e.f. 2021-2022)

Course Code	Title of Paper	L	T	P	Credits
SHSS SKT 1101 C 3104	Samhitā Upaniṣat Ca	3	1	0	4
SHSS SKT 1102 C 3104	Vyākaraṇam Bhāṣāvijñānam Ca (1)	3	1	0	4
SHSS SKT 1103 C 3104	Bhāratīyadarśanam (1)	3	1	0	4
SHSS SKT 1104 C 3104	Kāvyaṁ Nāṭakam ca	3	1	0	4
SHSS SKT 1105 C 3104	Dharmaśāstram (1)	3	1	0	4
SHSS SKT 1106 C 2002	Vyāvahārikam Saṁskṛtam	2	0	0	2
Total		17	05	0	22

Semester-II (w.e.f. 2021-2022)

Course Code	Title of Paper	L	T	P	Credits
SHSS SKT 1207 C 3104	Brāhmaṇam Vedāṅgāni Ca	3	1	0	4
SHSS SKT 1208 C 3104	Vyākaraṇam Bhāṣāvijñānam ca) 2(	3	1	0	4
SHSS SKT 1209 C 3104	Bhāratīyadarśanam) 2(	3	1	0	4
SHSS SKT 1210 C 3104	Kāvyaṁ Kāvyaśāstram Ca	3	1	0	4
SHSS SKT 1211 C 3104	Dharmaśāstram (2)	3	1	0	4
SHSS SKT 1201 V 0002	Viva-Voce (will be held only in Sanskrit Medium).	0	0	0	2
SHSS SKT 1201 GE 3104	Prācīnabhāratīyasaṁskṛtiḥ Darśanam Bhāṣāvijñānam Ca (1)	3	1	0	4
Grand Total		18	6	0	26

Semester-III (w.e.f. 2021-2022)

Course Code	Title of Paper	Type	L	T	P	Hrs.	Credits
SHSS SKT 1312 C 3104	Prācya-Vānmayasya Viśiṣṭamadyayanam – (1)[Common paper for all Groups (A, B, C, D)]	C	3	1	0	4	4
SHSS SKT 1313 C 3104	Saṁskṛta-kavayaḥ Kāvyaśāstram Ca – (1) [Common paper for all Groups (A, B, C, D)]	C	3	1	0	4	4
Option (I) - Group-A (Veda) Specialized Elective							
SHSS SKT 13A 01 SE 3104	Ṛk-saṁhitā Yajus-saṁhitā Ca	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13A 02 SE 3104	Brāhmaṇa-sāhityam	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13A 03 SE 3104	Kalpa-sāhityam	SE	3	1	0	4	4
Option (II) - Group-B (Grammar) Specialized Elective							
SHSS SKT 13B 04 SE 3104	Vyākaraṇa-paramparā -(1)	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13B 05 SE 3104	Vyākaraṇa-darśanam - (1)	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13B 06 SE 3104	Vyākaraṇa-prakriyā - (1)	SE	3	1	0	4	4
Option (III) - Group-C (Literature) Specialized Elective							
SHSS SKT 13C 07 SE 3104	Nāṭya-śāstram	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13C 08 SE 3104	Nāṭya-sāhityam	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13C 09 SE 3104	Saṁskṛta-padya-sāhityam	SE	3	1	0	4	4
Option (IV) - Group-D (Indian Philosophy) Specialized Elective							
SHSS SKT 13 D 10 SE 3104	Bhāratīyadarśanasya Itihāsaḥ	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13 D 11 SE 3104	Nyāyadarśanam, Pūrvamīmāṃsādarśanam Kāśmīraśaivadarśanam Ca	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 13 D 12 SE 3104	Pramukha-dārśanika-siddhāntaḥ	SE	3	1	0	4	4
SHSS SKT 1302 GE 3104	Prācīna-bhāratīya-saṁskṛtiḥ, Darśanam Bhāṣā-vijñānam Ca- (2)	GE	3	1	0	4	4

Semester-IV(w.e.f. 2021-2022)

Course Code	Title of Paper	Type	L	T	P	Credits
SHSS SKT 1414 C 3104	Prācyā-Vānmayasya Viśiṣṭamadyayanam – (2) [Common paper for all Groups (A, B, C, D)]	C	3	1	0	4
SHSS SKT 1415 C 3104	Saṁskṛta-kavayaḥ Kāvya-śāstram Ca – (2)	C	3	1	0	4
SHSS SKT 1416 C 001212	Dissertation[According to the Group chosen] (A/ B/C/D)	C	0	0	12	12
Option (I) - Group-A (Veda) Specialized Elective						
SHSS SKT 14A 13 SE 3104	Atharvasaṁhitā Sāmasaṁhitā Ca	SE	3	1	0	4
SHSS SKT 14A 14 SE 3104	Āraṇyakopaniṣatsāhityam	SE	3	1	0	4
Option (II) - Group-B (Grammar) Specialized Elective						
SHSS SKT 14B 15 SE 3104	Vyākaraṇaparamparā (2)	SE	3	1	0	4
SHSS SKT 14B 16 SE 3104	Vyākaraṇadarśanam (2)	SE	3	1	0	4
Option (III) - Group-C (Literature) Specialized Elective						
SHSS SKT 14C 17 SE 3104	Padya-gadya-campū-sāhityam	SE	3	1	0	4
SHSS SKT 14C18 SE 3104	Kāvyaśāstram	SE	3	1	0	4
Option (IV) - Group-D (Indian Philosophy) Specialized Elective						
SHSS SKT 14 D19 SE 3104	Yogadarśanam Ādhunika- Yogadārśanikāśāstra	SE	3	1	0	4
SHSS SKT 14 D 20 SE 3104	Advaitavedāntadarśanam, Dārśanikasiddhāntāḥ Ādhunikavijñānam Ca	SE	3	1	0	4

M. A. Sanskrit Semesters

योजना, पाठ्यक्रमः, पाठचर्या च

(2021-2022 शैक्षिकसत्रतः प्रस्तावितम्, 2020-तमीयाः राष्ट्रियशिक्षानीत्यनुगुणं संशोधितः)

SCHEME, SYLLABUS AND COURSES OF READING

(Proposed w.e.f. the Academic Session : 2021-2022, Revised according to NEP-2020)

एम०ए० (संस्कृत)-कक्ष्यायाः प्रथमवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वये (प्रथमसत्रे द्वितीयसत्रे च) विभक्तः वर्तते। तत्र प्रतिसत्रम् अध्ययनार्थं पञ्च पत्राणि निर्धारितानि सन्ति। द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः पश्चात् प्रथमद्वितीयसत्रयोः अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां संस्कृतमाध्यमेन मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते। द्वितीयसत्रे तृतीयसत्रे च चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यनुसारेण विश्वविद्यालयस्य संस्कृतेतरछात्रेभ्यः एकैकं वैकल्पिकं पत्रं प्रस्तुतं वर्तते।

The first year syllabus of M.A. Sanskrit class is bifurcated into two semesters, namely, Semester-I and Semester-II. Five papers are prescribed for study in each Semester. Viva-Voce of the students, based on the syllabus covered in their 1st and 2nd Semester courses, will be conducted through **Sanskrit medium** after the completion of the syllabus of M.A. Sanskrit, Second Semester. In the Second and Third Semesters one GE Course each for the students of streams of other than Sanskrit is available.

एम०ए० (संस्कृत) कक्षायाः द्वितीय-वर्षस्य पाठ्यक्रमः सत्रद्वये (तृतीय-सत्रे चतुर्थ-सत्रे च) विभक्तः वर्तते। तत्र प्रत्येकं सत्रे चत्वारः वैकल्पिक-वर्गाः [(क) वेद-वर्गः, (ख) व्याकरण-वर्गः, (ग) साहित्य-वर्गः, (घ) भारतीय-दर्शन-वर्गश्च] प्रस्तुताः सन्ति, येषां मध्ये विद्यार्थी/परीक्षार्थी यथेच्छं कमपि एकं वर्गं चेष्यति। तृतीयसत्रे प्रत्येकं वर्गे अध्ययनार्थं त्रीणि पत्राणि निर्धारितानि सन्ति, अपि च चतुर्थसत्रे प्रत्येकं वर्गे पत्रद्वयं निर्धारितमस्ति। एतदतिरिक्तं तृतीये सत्रे द्वे अनिवार्यपत्रे, चतुर्थे सत्रे त्रीणि अनिवार्याणि पत्राणि निर्धारितानि सन्ति। यथा तृतीये सत्रे **अनिवार्य पत्रम् – १२ : प्राच्य-वाङ्मयस्य विशिष्टमध्ययनम् (१); अनिवार्य पत्रम् – १३ : संस्कृत-कवयः काव्यशास्त्रं च (१)।** चतुर्थे सत्रे **अनिवार्य पत्रम् – १४ – प्राच्य-वाङ्मयस्य विशिष्टमध्ययनम् (२); अनिवार्य पत्रम् – १५ – संस्कृत-कवयः काव्यशास्त्रं च (२); अनिवार्य पत्रम् – १६ – लघुशोधप्रबन्धश्च।** एतदतिरिच्य छात्राः तेषां क्रेडिट् (credit)–इति पूरणार्थम् अन्यविभागेभ्यः प्रदत्तेभ्यः पत्रेभ्यः एकं ततोधिकं वा पत्राणि चेतुं समर्थाः सन्ति।

The syllabus of M.A. Sanskrit (Final) Class is bifurcated into two semesters, namely, Semester-III and Semester-IV. There are four optional Groups (Group-A: Veda; Group-B: Grammar; Group-C: Literature; Group-D: Indian Philosophy) out of which the student/examinee can opt any one Group for the both semesters. In third Semester three papers are given in each Group and 2 papers are given in each Group in fourth Semester. Besides, two and three compulsory papers are prescribed in third and fourth Semesters respectively, e.g. for the third Semester **Compulsory paper- 12: Prācyā-vānmayasya Viśiṣṭamadyayanam (1); Compulsory paper- 13: Saṁskṛtakāvyaḥ Kāvyaśāstraṁ Ca (1)** and for the 4th Semester **Compulsory paper- 14: Prācyā-vānmayasya Viśiṣṭamadyayanam (2); Compulsory paper- 15: Saṁskṛtakāvyaḥ Kāvyaśāstraṁ Ca (2); Compulsory paper- 16: Dissertation.** Besides, the students may opt one or more GE courses from other Departments to meet their credit requirements.

एम०ए० संस्कृतम्, द्वितीयवर्षीय-पाठ्यक्रमस्य तृतीय-चतुर्थ-सत्रयोः वैकल्पिकाः वर्गाः –

Optional Groups for 3rd & 4th Semesters of M.A. Sanskrit (Final) Course -

विकल्पः)Option)	समूहः (Group)	समूहनाम- (Name of Group)
I	क/ A	वेदः(Veda)
II	ख/ B	व्याकरणम्(Grammar)
III	ग/ C	साहित्यम्(Literature)
IV	घ/D	भारतीय-दर्शनम् (Indian Philosophy)

लिखितपत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः
(2021-2022 शैक्षिकसत्रतः संशोधितः)

Detailed Syllabus for written papers
(Proposed w.e.f. Academic Session 2021-2022)
एम० ए० संस्कृतम् प्रथमं सत्रम्

M.A. SANSKRIT FIRST SEMESTER
COURSE CODE: SHSS SKT 1101 C 3104

प्रथमपत्रम् : संहिता उपनिषत् च - Paper-I : Samhitā Upaniṣat Ca

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. अध्येतृणां भारतीयज्ञानविज्ञानसंपन्नूते वैदिकवाङ्मये प्रवेशः; 2. वैदिकश्रुतिपरम्परायाः सम्यक् परिचयः; 3. प्राचीनार्वाचीन-व्याख्यानग्रन्थानां परिशीलनेन सह वैदिकसूक्तानामध्ययनम्; 4. ईश-केनोपनिषदयोः निहित-ब्रह्मविद्यायाः परिचय अनुभवं च; 5. वैदिकसाहित्याध्ययन-माध्यमेन प्राचीनभारतीय-जीवन-मूल्यानां संस्कृत्याश्चावबोधनम्।

2. पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. अध्येतृभ्यः वैदिकसाहित्ये निहितस्य ज्ञानवैभवस्य परिचयः भवेत् ।
2. वैदिक-मन्त्र-सूक्त-देवतानां परिचयः जायेत्।
3. वेदोपनिषत्सु निहिताध्यात्मिकतत्त्वानुसारि जीवननिर्वहणाय प्रेरणा आप्नुयात्।
4. उपनिषदामध्ययनात् तत्र निहितस्य ज्ञानमार्गस्य ब्रह्मतत्त्वस्य चावधारणं भूयात्।
5. अध्ययनानन्तरं वेदविषयस्योपरि शोधकार्यार्थम् उपजीविकाप्राप्त्यर्थञ्चापि साहाय्यं लभेत्।

पाठ्यक्रमः

अधोलिखितवैदिकसूक्तानां पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च गहनमध्ययनम् -

घटकम्-1: ऋग्वेदः - अग्निः (1.1); सविता (1.35); विष्णुः (1.154); इन्द्रः (2.12); रुद्रः (2.33); बृहस्पतिः (4.50);
उषा (5.80); वरुणः (7.88); सोमः (9.80)

घटकम्-2: ऋग्वेदः - पुरुषः (10.90); हिरण्यगर्भः (10.121); नासदीयम् (10.129); वाक् (10.125); सरमा-पणि-
संवादः (10-108); विश्वामित्र-नदी-संवादः (3.33)

घटकम्-3: यजुर्वेदः - शिवसंकल्पमन्त्राः 34.1-6; अथर्ववेदः (शौनकः) ब्रह्मचर्यसूक्तम् (11.5) भूमिसूक्तञ्च (12.1)

घटकम्-4: ईशावास्योपनिषदः केनोपनिषदश्च मन्त्राणां विशदव्याख्या।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Chaubey, Braj Bihari & Telang, *The New Vedic Selection, Part I & II* (Revised and Enlarged Edition), Bharatiya Vidya Prakashan, Delhi-7, 2018 (Reprint)
2. Macdonell, A.A., *A Vedic Reader for Students*, CreateSpace Independent Publishing House, 2014 (Reprint)
3. ऋग्वेद, स्वामी-दयानन्द-सरस्वती-भाष्यसहित, प्रका०-परोपकारिणी सभा, अजमेर-2014
4. अथर्ववेद, विश्वनाथ विद्यालङ्कार-भाष्यसहित, वैदिक पुस्तकालय, केसरगंज, अजमेर-2013
5. यजुर्वेद, स्वामी दयानन्द सरस्वती-भाष्यसहित, प्रका० परोपकारिणी सभा, अजमेर-2012
6. Bloomfield, M. *Hymns of the Atharvaveda*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1990 (Reprint)
7. ऋग्वेद, सप्तम-अष्टम-नवम-मण्डल, आर्यमुनि-भाष्यसहित, प्रका०-परोपकारिणी सभा, अजमेर-1989
8. ऋग्वेद, दशम-मण्डल, ब्रह्ममुनिपरिव्राजक-भाष्यसहित, प्रका०-परोपकारिणी सभा, अजमेर-1988
9. ऋग्वेद, सायणभाष्यसहिता, वैदिक संशोधन मण्डल, पूना, 1941

10. उव्वट-महीधरकृत शुक्लयजुर्वेदभाष्यम्, सं. जगदीश लाल शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, पुनर्मुद्रण 1978
11. सातवलेकर, दामोदरपाद, अथर्ववेद-सुबोधभाष्य, वैदिक स्वाध्यायमण्डल, पारडी
12. ईशादि नौ उपनिषद्, ईशावास्योपनिषद्, शाङ्करभाष्यार्थ-सहित, गीता प्रेस, गोरखपुर, सं. 2071
13. शास्त्री, हरिदत्त एवं कुमार, कृष्ण (सं.) ऋक्सूक्तसंग्रह, साहित्य भण्डार, मेरठ
14. वैदिक साहित्य और संस्कृति, बलदेव उपाध्याय, शारदा संस्थान, वाराणसी, 1989

COURSE CODE : SHSS SKT 1102 C 3104

द्वितीयपत्रम् : व्याकरणं भाषाविज्ञानञ्च(1) - Paper-II : Vyākaraṇam Bhāṣāvijñānam Ca(1)

उद्देश्यः/Objective:

L	T	P	Credits
3	1	0	4

1. प्राचीनभारतीय-महावैयाकरणस्य पाणिनेः व्याकरणपरम्परायाश्च परिचयः; 2. संज्ञा-सन्धि-सुबन्त-तिङन्त-रूपाणां सिद्धिनियमैः सह परिचयः; 3. रूपसिद्धिप्रक्रियाया सह संबद्धानामष्टाध्याय्याः सूत्राणां चावबोधनम्; 4. भाषाविज्ञाने विवेचितानां विभिन्नानां सिद्धान्तानामवगमनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. विद्यार्थीनां व्याकरणाध्ययनाय प्रवृत्तिर्जायेत, येन शब्दशुद्धिर्भाषाशुद्धिश्च भूयात्।
2. दोषशून्यं संस्कृत-सम्भाषणाय लेखनाय च कौशलं वर्धेता।
3. संज्ञा-सन्धि-सुबन्त-तिङन्त-रूपाणां सिद्धिप्रक्रियायाः अष्टाध्याय्याः संबद्धसूत्राणां सह परिज्ञानं संभवेत्।
4. व्याकरणेन सह भाषाशास्त्रस्याध्ययनं बहुलाभप्रदम्, अनेन एतयोः विश्लेषणे सम्बन्धस्थापने च प्रवृत्तिरुत्पद्येता।

पाठ्यक्रमः

लघुसिद्धान्तकौमुद्याः अधोलिखित-प्रकरणेष्वगतानां रूपाणां सिद्धिः सूत्रव्याख्या च -

घटकम्-1: वरदराजः - लघुसिद्धान्तकौमुदी :

(क) सञ्ज्ञाप्रकरणम्; (ख) सन्धिप्रकरणम्।

घटकम्-2: वरदराजः - लघुसिद्धान्तकौमुदी : सुबन्तप्रकरणम् -

(क) अजन्तपुँल्लिङ्गप्रकरणम्- राम, सर्व, हरि, सखि, गो।

(ख) अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्- रमा, सर्वा, मति, स्त्री।

(ग) अजन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्- ज्ञान, वारि, दधि, मधु।

(घ) हलन्तपुँल्लिङ्गप्रकरणम्- विश्ववाह, मघवन्, राजन्, विद्वस्, तद्, युष्मद्, अस्मद्।

घटकम्-3: वरदराजः - लघुसिद्धान्तकौमुदी :

(क) तिङन्ते भ्वादिप्रकरणम्- √भू, √एध (एतयोः सर्वे लकाराः)। (ख) पूर्वकृदन्तप्रकरणम्।

घटकम्-4: भाषाविज्ञानम् :

भाषाविज्ञानस्य परिभाषा क्षेत्रञ्च। भाषायाः परिभाषा वैशिष्ट्यञ्च। भाषागतपरिवर्तनं तद्भेदाश्च।

भाषापरिवर्तनस्य कारणानि। भाषापरिवाराः (रूपरेखामात्रम्)। भाषाणां वर्गीकरणम् (परिवारमूलकम्

आकृतिमूलकञ्च)। भारोपीयपरिवारः (सामान्यमध्ययनम्)। इण्डो-इरानियन-शाखा (विशिष्टमध्ययनम्)।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्या० श्रीधरानन्दशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2015

2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, वरदराज, व्याख्या० भीमसेन शास्त्री, भैमी प्रकाशन, दिल्ली, 1949
3. भाषा और भाषिकी, देवीशंकर द्विवेदी, प्रशान्त प्रकाशन, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1974
4. पदपदार्थसमीक्षा, बलदेव सिंह, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1969
5. भाषा-विज्ञान, भोलानाथ तिवारी, किताब महल, इलाहाबाद, 1971
6. Introduction to Comparative Philology, P.D. Gune, Poona Oriental Book House, Pune, 1950. (Hindi Translation is also available), 2005
7. Transformational Grammar, Ratford, A., Cambridge Univ. Press, 1988
8. Introduction to Linguistics, Ratford, A. et. al., Cambridge Univ. Press, 1999
9. Introduction to Theoretical Linguistics, Lyons, John, 1968
10. Linguistic Semantics, Lyons, John, Cambridge University Press, 1995
11. General Linguistics - An Introductory Survey, Robins, R. H., Indiana Press, Bloomington, 1964
12. भाषाविज्ञान की भूमिका, देवेन्द्रनाथ शर्मा, राधाकृष्ण, नई दिल्ली, 1978
13. Linguistics, An Introduction to Language and Communication, Akmajjan, A.R. Demers and R. Hamish, Cambridge Mass, MIT Press. 1979
14. पाणिनीयव्याकरणस्य भाषावैज्ञानिकमनुशीलनम्, घनश्याम उनियालः, अमर ग्रन्थ, दिल्ली, 2002

COURSE CODE : SHSS SKT 1103 C 3104

तृतीयपत्रम् : भारतीयदर्शनम्(1) - Paper-III : Bhāratīyadarśanam(1)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. अध्येतृषु भारतीयदार्शनिकसिद्धान्तानां सम्यक् परिचयः; 2. केशवमिश्रप्रणीतायाः तर्कभाषायाः पाठनेन न्यायदर्शने प्रवेशः तस्य परिचयः च; 3. ईश्वरकृष्णप्रणीतायाः सांख्यकारिकाया अनुशीलनेन सांख्यदर्शने प्रवेशः तस्य परिचयः च; 4. भारतीयदर्शनपरम्परायाः षडास्तिकदर्शनेषु सांख्य-न्यायदर्शनयोः तत्त्वानुशीलनपूर्वकं विषयविशदीकरणम्;

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. परम्परयावगतानां विभिन्नानां दार्शनिकसिद्धान्तानां विचाराणां च परिशीलने रुचिः समुत्पद्येत।
2. न्यायदर्शनस्य प्रामाणिक-ग्रन्थ-तर्कभाषायाः सम्यगनुशीलनेन सत्यानुसन्धानपुरःसरं तार्किक-योग्यतायाः विकासः संभवेत्।
3. सांख्यदर्शनस्य सर्वप्रामाणिक-ग्रन्थ-सांख्यकारिकायाः अध्यापनेन सांख्यसिद्धान्तानां परिचयः सञ्जायेत।
4. सांख्य-न्यायदर्शनाभ्यां सिद्धान्तानामवधारणेन अन्यदर्शनैः सह तुलनात्मकमध्ययनाय प्रेरयिष्यत्ययं पाठ्यक्रमः।

पाठ्यक्रमः -

सन्दर्भानां कारिकाणां व्याख्या दार्शनिकप्रश्नाश्च -

घटकम्-1: केशवमिश्रः-तर्कभाषा : आरम्भतः प्रत्यक्षप्रमाणपर्यन्तम्

घटकम्-2: तर्कभाषा : अनुमानप्रमाणतः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्

घटकम्-3: ईश्वरकृष्णः-सांख्यकारिका (तत्त्वकौमुदी) : आरम्भतः 25 कारिकापर्यन्तम्

घटकम्-4: सांख्यकारिका (तत्त्वकौमुदी) : 26 कारिकातः समाप्तिपर्यन्तम्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. तर्कभाषा, व्याख्याकार श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ
2. तर्कभाषा, व्याख्याकार बदरीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1968
3. तर्कभाषा, व्याख्याकार गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्बा, वाराणसी, 1995
4. Tarkabhāṣā, Eng. Tr. S.R. Iyer, Varanasi
5. Tarkabhāṣā, Eng. Tr. A.B. Gajendragadkar, 1934
6. सांख्यकारिका, जगन्नाथ शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1983
7. सांख्यकारिका, सम्पादन तथा व्याख्याकार गजाननशास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्बा, वाराणसी
8. सांख्यकारिका, सम्पादन तथा व्याख्याकार हरिदत्त शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ, 1976
9. Sāṃkhyakārikā, Eng. Tr. by Wilson, Delhi, 2015
10. भारतीय दर्शन, उमेश मिश्र, प्रकाशन ब्यूरो, उत्तरप्रदेश सरकार, लखनऊ, 1957

COURSE CODE : SHSS SKT 1104 C 3104

चतुर्थपत्रम् : काव्यं नाटकञ्च - Paper-IV : Kāvyaṃ NāṭakaṃCa

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. काव्यनाटकरूपेणोपलब्धानां प्राचीनसाहित्यिक-ग्रन्थरत्नानां परिचयप्रदानम्; 2. महाकवि-माघकृत-शिशुपाल-वधस्य सम्यगध्ययनाध्यापनम्; 3. सुप्रसिद्धनाटकोत्तररामचरितस्यानुशीलनेन करुणरसस्य धारायामवगाहनम्; 4. पूर्वमेघस्य पठन-पाठनेन महाकवि-कालिदासस्य प्रतिभायाः परिचयः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. कालिदास-माघ-भवभूत्यादीनां कवीनां विषये गहनाध्ययनात् तेषां कवित्वपरिचयः सञ्जायेत।
2. शिशुपाल-वधस्य परिशीलनेन महाकवि-माघस्य काव्यगुणानां परिचयः संभवेत्।
3. उत्तररामचरित-नाटकस्याध्ययनेन संस्कृतनाट्यविद्यायाः सम्यगवगमनं भूयात्।
4. मेघदूतस्यानुशीलनेन कविकुलगुरु-कालिदासस्य कवित्वसम्पदः काव्यालंकारप्रयोगस्य च परिचयः भवितुं शक्नुयात्।
5. एषां काव्यनाटकानामनुशीलनेन तदानीन्तनभारतीय-सामाजिकार्थिक-राजनीतिकादीनां स्थितीनां परिज्ञानं सञ्जायेत।

पाठ्यक्रमः -

अधोलिखित-काव्यनाटकेषूपलभ्यमानानां श्लोकानां व्याख्या साहित्यिकप्रश्नाश्च -

घटकम्-1: माघः - शिशुपालवधम्, प्रथमः सर्गः

घटकम्-2: भवभूतिः - उत्तररामचरितम्, 1-3 अङ्काः

घटकम्-3: उत्तररामचरितम्, 4-7 अङ्काः

घटकम्-4: कालिदासः - मेघदूतम् (पूर्वमेघः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. शिशुपालवध, व्याख्या० आचार्य शेषराज शर्मा, वाराणसी
2. उत्तररामचरित, व्याख्या० आनन्दस्वरूप, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1970

3. शिशुपालवध (प्रथम सर्ग), व्याख्या० डॉ० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ
4. Uttararāmacarita of Bhavabhūti, M.R. Kale, Motilal Banarsidass, Delhi, 2016
5. उत्तररामचरित, सम्पा० तारिणीश झा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1970
6. संस्कृत साहित्य का इतिहास, ए० बी० कीथ, अनु० मंगलदेव शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1978
7. संस्कृत साहित्य का इतिहास, बलदेव उपाध्याय, शारदा निकेतन, वाराणसी, 1978
8. संस्कृत नाटककार, कान्तिकिशोर भरतिया, प्रकाशन शाखा, सूचना विभाग, उत्तरप्रदेश, 1959
9. संस्कृत नाटक समीक्षा, प्रो० इन्द्रपालसिंह 'इन्द्र', साहित्य निकेतन, कानपुर, 1960
10. The Meghadūta of Kālidāsa, M.R. Kale, Motilal Banarsidass, Delhi-2015
11. संस्कृत साहित्य का इतिहास, उमाशंकर शर्मा ऋषि, चौखम्बा भारत अकादमी, वाराणसी, पुनर्मुद्रण-2019
12. संस्कृत साहित्य का इतिहास, प्रीतिप्रभा गोयल, राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर, 1998

COURSE CODE : SHSS SKT 1105 C 3104
पञ्चमपत्रम् : धर्मशास्त्रम् (1) - Paper-V : Dharmasāstram (1)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. भारतीयपरम्परानुगुणं धर्मसूत्रेषु वर्णितस्य धर्मतत्त्वस्य सम्यगवधारणम्; 2. स्मृतिग्रन्थानुसारं धर्मतत्त्वस्य परिपालनाय परिरक्षणाय च प्रशिक्षणम्; 3. भारतीयजीवनपद्धतौ धर्मशास्त्रस्योपयोगितास्थापनं तदनुगुणं जीवननिर्वहणञ्च; 4. धर्मशास्त्रपरम्परायां स्मृतिग्रन्थानां तत्रोल्लिखितानामनुशासनानां तत्त्वानाञ्च साङ्गोपाङ्गविवेचनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. धर्मशास्त्रस्येतिहासाध्ययनेन शास्त्रपरम्परायाः कालानुसारं विकासः तात्त्विकपरिशीलनं च प्राप्येता।
2. विभिन्नानां स्मृतिग्रन्थानामध्ययनेन स्मृतिपरम्परायाः तत्रत्यानां सिद्धान्तानां विषये च विश्लेषणात्मकचिन्तन-दृष्टिः गृह्येता।
3. धर्मस्यार्थोपपादनानां, वर्णाश्रमव्यवस्थायाः कर्तव्यानां च विषये परिज्ञानं भवेत्।
4. मनुस्मृतेः अध्ययनेन दैनन्दिनजीवने व्यवहारोपयोगीनां विधीनां सम्यगवधारणं क्रियेता।
5. याज्ञवल्क्यस्मृतेः दायभागस्य परिशीलनेन व्यावहारिकदृष्ट्या सामाजिकजीवने प्राप्तानां विधीनां सम्यक् परिज्ञानं ग्रहणं च जायेता।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: पी० वी० काणे-धर्मशास्त्रस्येतिहासः- प्रथमभागः- प्रथमखण्डः- धर्मस्य अर्थः, धर्मस्य उपादानाः, गौतमधर्मसूत्रः, बौधायनधर्मसूत्रः, आपस्तम्ब-धर्मसूत्रः, हिरण्यकेशि-धर्मसूत्रः, वसिष्ठ-धर्मसूत्रश्च- एतेषां पञ्चधर्मसूत्राणां सामान्यः परिचयः

घटकम्-2: पी० वी० काणे-धर्मशास्त्रस्येतिहासः- प्रथमभागः, द्वितीयखण्डः - वर्णाः, वर्णानां कर्तव्यानि, आश्रमाः, तेषां कर्तव्यानि, विवाहः, अन्ये संस्काराः

घटकम्-3: मनुस्मृतिः, प्रथमोऽध्यायः (कुल्लूकभट्टटीका)

घटकम्-4: याज्ञवल्क्यस्मृतिः (मिताक्षराटीका), दायदभागः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. मनुस्मृतिः, मन्वर्थमुक्तावलीसहिता, सं० वासुदेव शर्मा काशीकरः, निर्णयसागर प्रेस, मुम्बई, 1909

2. मनुस्मृतिः, मेधातिथि-मनुभाष्य-समेता, सम्पा० गङ्गानाथ झा, परिमल पब्लिकेशन्स, दिल्ली, 1998
3. History of Dharmashastra, Dr. P.V. Kane, Bhandarkar Oriental Research Institute, Pune, 1962
4. याज्ञवल्क्यस्मृति, मिताक्षरा टीका सहित, वेंकटेश्वर मुद्रायन्त्र, मुम्बई, 1894
5. धर्मशास्त्र का इतिहास, पी० वी० काणे, 2014

COURSE CODE: SHSS SKT 1106 C 2002

षष्ठपत्रम् : व्यावहारिकं संस्कृतम् - Paper-VI : Functional Sanskrit

L	T	P	Credits
2	0	0	2

उद्देश्यः/Objective:

1. प्राचीनभारतीय साहित्यिक-सांस्कृतिक-सम्पदनुशीलनार्थं संस्कृतस्य व्यावहारिकपक्षाभ्यसनम्; 2. संस्कृत-माध्यमेन वाचन-लेखनाभ्यास-द्वारा संस्कृतेन व्यवहारसौकर्य-सम्पादनम्; ३. व्यावहारिकाभ्यासार्थम् अध्येतृभ्यः अवसरप्रदानम्; 4. अन्यासां भाषाणां उपयोगि-ग्रन्थानां संस्कृतेन अनुवादनार्थं सामर्थ्यविकासः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. अध्येतृभ्यः संस्कृत-सम्भाषणस्य विधि-प्रविधीनां सम्यगवधारणं शक्नुयात्।
2. संस्कृतेन लेखनानुवादकौशले प्रवीणता जरीगृह्येता।
3. शब्दरूपाणां, धातुरूपाणां, लिङ्गानां, विशेष्य-विशेषणसम्बन्धानामभ्यसनं कुर्वीत, तेन चैतेषां भाषायाः व्यवहारे सौकर्यं जायेत।
4. अनेन पाठ्यक्रमेण संस्कृतभाषा-संरचनायाः मूलतत्त्वानामवधारणं संजायेत।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: वर्णपरिचयः, स्थानप्रयत्नानि, शब्दरूपाणां, धातुरूपाणां परिचयः अभ्यासश्च

घटकम्-2: संस्कृतभाषायां व्यवहृतानां लिङ्गानां सम्यक् परिचयः अभ्यासश्च (पुंलिङ्गम्, स्त्रीलिङ्गम्, नपुंसकलिङ्गम्), विशेष्यविशेषण-सम्बन्धः

घटकम्-3: संस्कृते वाक्यगठनम्, वाच्यपरिवर्तनम्, कारकाणां समासानाञ्च सामान्यपरिचयः

घटकम्-4: इतरभाषाभ्यः संस्कृतेनानुवादकौशलम्।

अनुशासितग्रन्थाः

1. द्विवेदी, कपिलदेव, प्रौढरचनानुवादकौमुदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2017(Reprint)
2. हेगडे, जनार्दन, अभ्यासदर्शिनी, संस्कृत-भारती, बेङ्गलुरु, 2016
3. बाबूराम सक्सेना, संस्कृत व्याकरण प्रवेशिका, प्रयाग, चतुर्थ संस्करण-2015 सं.
4. संस्कृतव्यवहारसाहस्री, संस्कृत-भारती, बेङ्गलुरु, 2015
5. हेगडे, जनार्दन, शुद्धिकौमुदी, संस्कृत-भारती, बेङ्गलुरु, 2015
6. द्विवेदी, कपिलदेव, प्रारम्भिक रचनानुवादकौमुदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2013(Reprint)
7. Bhandarakr, R.G., *Second Book of Sanskrit*, Low Price Publications, 2002 (Reprint)
8. Bhandarakr, R.G., *First Book of Sanskrit*, Chowkhamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 2001
9. नरेन्द्र, संस्कृतस्य व्यावहारिकस्वरूपम्, संस्कृतकार्यालयः, श्री-अरविन्दाश्रमः, पुदुच्चेरी, 1916

एम० ए० संस्कृतम्, द्वितीयं सत्रम् (2021-22 शैक्षिकसत्रतः)

M.A. SANSKRIT, SECOND SEMESTER (w.e.f. Academic Session : 2021-22)

लिखितपत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः – Detailed Syllabus for Written Papers

COURSE CODE : SHSS SKT 1207 C 3104

सप्तमपत्रम् : ब्राह्मणं वेदाङ्गानि च - Paper-VII : Brāhmaṇam Vedāṅgāni Ca

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. वैदिकानुसङ्गिकसाहित्यस्य परिचयार्थमध्ययनं तत्त्वानुशीलनं च; 2. ऐतरेयब्राह्मणस्य सूक्ष्माध्ययनात् तत्कालीन-समाजस्य संस्कृतेः परिचयप्रदानम्; 3. वेदार्थावबोधे वेदाङ्गानां भूमिकाप्रतिपादनाय निरुक्तगत-निर्वचन-परम्परायाः अवबोधनम्; 4. वेदस्य नैरुक्तव्याख्यापक्षस्योद्घाटनम्; 5. वैदिकव्याकरणप्रक्रियायाः सम्यक् प्रतिपादनमवबोधनं च।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. अस्य पाठ्यक्रमस्याध्ययनेन ब्राह्मणसाहित्यस्य विशेषतया शुनःशेषोपाख्यानस्य परिचयः तत्कालीन-सामाजिकमूल्यानां परिज्ञानं च प्राप्येत्।
2. निरुक्ताध्ययनात् निर्वचन-विज्ञानावगमः, वेदार्थावबोधे सौकर्यं च संजायेत।
3. वैदिकव्याकरणज्ञानेन वैदिकवाङ्मयस्यान्तःप्रवेशाय गूढार्थबोधनाय च सौकर्यमुत्पद्येत्।
4. वैदिक-लौकिकभाषयोः सम्बन्धस्यावधारणं भाषायाः विकाससोपानस्यावगमनं च संभवेत्।
5. वैदिकविषयाननुसृत्य स्वाध्यायानुशीलनं संजायेत्, शोधक्षेत्रं प्रति मार्गं च प्रशस्तीभवेत्।

पाठ्यक्रमः –

सन्दर्भव्याख्या, समालोचनात्मक-प्रश्नाः निर्वचनानि च -

घटकम्-1: ऐतरेयब्राह्मणम् : अध्यायः 33 (शुनःशेषोपाख्यानम्)

घटकम्-2: निरुक्तम् – प्रथमोऽध्यायः – व्याख्या

घटकम्-3: निरुक्तम् – द्वितीयोऽध्यायः(1-5 पादाः); सप्तमः अध्यायः(1-7 पादाः)

घटकम्-4: वैदिकं व्याकरणम् - वैदिकभाषायाः स्वरूपम्; वैदिकलौकिकभाषयोः भेदः; सन्धिः; पदपाठः; वैदिकस्वरः; लुङ् लकारः; लेट् लकारः; प्रत्ययाः - शतृ, शानच्, क्वसु, कानच्, तुमर्थकाः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऐतरेय-ब्राह्मण (द्वितीय भाग), सायणभाष्यसहित, सम्पादक एवम् अनुवादक डॉ० सुधाकर मालवीय, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी-1983
2. निरुक्त, हिन्दी अनुवादक पं० शिवनारायण शास्त्री, इण्डोलॉजिकल बुक हाऊस, दिल्ली
3. निरुक्त (भाग 1-2), स्कन्द-महेश्वर-कृत निरुक्तभाष्यटीका-सहित, संपा० लक्ष्मण स्वरूप, प्रका० पाणिनि, नई दिल्ली-1982
4. निरुक्त, दुर्गाचार्य-कृत वृत्ति-सहित, आनन्दाश्रम, पूना-1921
5. निरुक्तसम्मर्शः, ब्रह्ममुनि परिव्राजक, वैदिक यन्त्रालय, अजमेर-1966
6. हिन्दी निरुक्त (अध्याय 1, 2, 7), व्याख्या० कपिलदेव शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ
7. वैदिक व्याकरण (भाग 1-2), रामगोपाल, नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली- भाग 1-1965 , भाग 2- 1969
8. A Vedic Grammar for Students, A.A. Macdonell, Motilal Banarsidass, Delhi-2010
9. Nighantu and Nirukta, Dr. Laxman Sarup, Motilal Banarsidass, Jawahar Nagar, New Delhi-2009
10. ए वैदिक ग्रामर फॉर स्टुडेंट्स, ए.ए. मैकडॉनल, अनु० सत्यव्रत शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1971

COURSE CODE : SHSS SKT 1208 C 3104
अष्टमपत्रम् : व्याकरणं भाषाविज्ञानं च(2) - Paper-VIII : Vyākaraṇaṁ Bhāṣāvijñānaṁ Ca
(2)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective :

1. संस्कृतभाषा-संरचनायाः व्याकरणसम्बन्धितत्वानां च ज्ञानम्; 2. तिङन्त-नामधातु-कारक-तद्धित-समासादि-प्रकरणस्य च सम्यगवधारणम्, तेषां प्रायोगिकरूपाणां च सुष्ठुतयाभ्यसनम्; 3. भाषाविज्ञानस्य तत्त्वानुसन्धान-पूर्वकमर्थ-ध्वनि-रूप-वाक्यादिविज्ञानानां सम्यगवधारणम्; 4. भारोपीयभाषापरिवारे भारतीयार्यभाषाणामन्तः-सम्बन्धस्यावलोकनमवबोधनं च।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. व्याकरणस्य परिनिष्ठित-ज्ञानेन प्रायोगिक-संस्कृतस्य परिप्रकाशनं सौकर्यं च संजायेत।
2. कारक-समासादीनामध्ययनेन वाक्यसंरचनायां सौकर्यम्, सम्भाषण-लेखनादिषु च प्रौढताप्राप्तिः जायेत।
3. भाषाविज्ञानाध्ययनात् भाषाशास्त्रीयानुशीलने प्रवृत्तिः वर्धेत, येन वैदेशिक भाषाणामध्ययनेऽपि रुचिः संजायेत।
4. व्याकरण-भाषाविज्ञानयोः ज्ञानेन प्रायोगिकक्षेत्रेऽपि योग्यताप्राप्तिः साक्षात्कारेषु सौकर्यञ्च जनयेत्।

पाठ्यक्रमः -

लघुकौमुद्याः सिद्धान्तकौमुद्याश्चाधोलिखितानां प्रकरणस्थानां सूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया च -

घटकम्-1: वरदराजः - लघुसिद्धान्तकौमुदी

(क) तिङन्ते अदादिप्रकरणम् :- √अद्, √अस्, (एतयोः सर्वे लकाराः)

(ख) नामधातुप्रकरणम्। (ग) आत्मनेपदप्रक्रिया। (घ) परस्मैपदप्रक्रिया

घटकम्-2: वरदराजः - लघुसिद्धान्तकौमुदी

(क) समासप्रकरणम्। (ख) तद्धितप्रकरणम् (चातुरर्थिकपर्यन्तम्)

घटकम्-3: भट्टोजिदीक्षितः - सिद्धान्तकौमुदी : कारकप्रकरणम्

घटकम्-4: भाषाविज्ञानम् -

संस्कृतभाषा (वैदिकी लौकिकी च), अर्थविज्ञानम् - अर्थपरिवर्तनस्य कारणानि दिशश्च

ध्वनिविज्ञानम् - उच्चारणावयवाः तेषां प्रकार्याणि च; ध्वनीनां वर्गीकरणम्

रूपविज्ञानम् - शब्दनिर्माणम्; शब्दानां तत्त्वानि; धातुः प्रत्ययश्च; वाक्यविज्ञानम् - परिभाषा, स्वरूपं घटकाश्च

अनुशंसितग्रन्थाः

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, वरदराज, व्याख्याकार भीमसेन शास्त्री, भैमी प्रकाशन, दिल्ली, 2015
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार, श्रीधरानन्द शास्त्री घिल्डियाल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2015
3. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्ध), भट्टोजिदीक्षित, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली-2014
4. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (1-2 भाग), व्याख्या० गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2019
5. कारक-प्रकरण (सिद्धान्तकौमुदीस्थ), सम्पादक तथा व्याख्याकार श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ
6. भाषा और भाषिकी, देवीशंकर द्विवेदी, प्रशान्त प्रकाशन, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1964
7. पदपदार्थसमीक्षा, बलदेव सिंह, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1969

8. भाषा-विज्ञान, भोलानाथ तिवारी, किताब महल, इलाहाबाद, 1971
9. भाषा-विज्ञान की भूमिका, देवेन्द्रनाथ शर्मा, राधाकृष्ण, नई दिल्ली, 1978
10. पाणिनीय-व्याकरणस्य भाषावैज्ञानिकमनुशीलनम्, घनश्याम उनियालः, अमर ग्रन्थ, दिल्ली, 2002
11. Introduction to Comparative Philology, P.D. Gune, Pune; (Its Hindi translation is also available)-2005
12. Transformational Grammar, Ratford, A., Cambridge University Press, 1988
13. Introduction to Linguistics, Ratford, A. et. al., Cambridge University Press, 1999
14. (a) Introduction to Theoretical Linguistics, Lyons, John, 1968
(b) Linguistic Semantics, Lyons, John, Cambridge University Press, 1995
15. General Linguistics, An Introductory Survey, Robins, R. H., Indiana Press, Bloomington, 1964
16. An Introduction to the Science of Meaning, Oxford Blackwell, Semantics, 1962
17. Sanskrit Syntax, J.S. Speijer, Motilal Banarasidass, Delhi
18. An Introduction to Language, Fromkin, V. and R. Rodman, New York etc. Harcourt, Brace Jovenovich College Publishers, 1992
19. The Principles of Semantics, Blackwell, Ullmann, Stephen, 1957
20. Semantic Analysis, Ithaca, N.Y. Ziff, Paul, Cornell University Press, 1960
21. Linguistics, An Introduction to Language and Communication, Akmaijan, A.R. Demers and R. Hamish, Cambridge Mass, MIT Press, 1979

COURSE CODE : SHSS SKT 1209 C 3104

नवमपत्रम् : भारतीयदर्शनम् (2) - Paper-IX : Bhāratīyadarśanam (2)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. भारतीयदर्शनस्य षट्सम्प्रदायान्तर्गतानां वेदान्तशास्त्रस्य पूर्वोत्तरमीमांसाशास्त्रयोः च सम्यक् परिचयः; 2. लौगाक्षि-भास्करकृतस्य अर्थसंग्रहस्याध्ययनाध्यापनेन पूर्वमीमांसाशास्त्रस्य सिद्धान्तानां परिज्ञानम्; 3. सदानन्दयोगीन्द्रकृतस्य वेदान्तसारस्य सम्यक् परिशीलनेन शाङ्करवेदान्तस्य तत्त्वानां परिचयः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. अर्थसङ्ग्रहस्य सम्यगध्ययनेन पूर्वमीमांसाशास्त्रस्य गभीरानुशीलनस्य प्रवृत्तिः जायेत।
2. वेदान्तसारस्य पठन-पाठनेन शाङ्करवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रकरणग्रन्थानां परिशीलने रुचिः समुत्पद्येत।
3. एतयोः सम्यगध्ययनेन भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः ज्ञानमनुशीलनं च भवेत्।
4. अन्य-दार्शनिक-सम्प्रदायानां सिद्धान्तैः सह तुलनात्मकमध्ययनाय मनोवृत्तिरुत्पद्येत।

पाठ्यक्रमः –

सन्दर्भाणां व्याख्या आलोचनात्मक-प्रश्नाश्च -

घटकम्-1: लौगाक्षिभास्करः - अर्थसङ्ग्रहः (आरम्भतः विधिभागपर्यन्तम्)

घटकम्-2: अर्थसङ्ग्रहः : (निषेधभागतः समाप्तिपर्यन्तम्)

घटकम्-3: सदानन्दयोगीन्द्रः - वेदान्तसारः (आरम्भतः अध्यारोपप्रकरणपर्यन्तम्)

घटकम्-4: वेदान्तसारः (अपवादप्रकरणतः समाप्तिपर्यन्तम्)

अनुशासितग्रन्थाः

1. अर्थसंग्रह, सम्पा० तथा व्याख्याकार वाचस्पति उपाध्याय, चौखम्बा ओरियण्टालिया, दिल्ली, 1977
2. अर्थसंग्रहः, व्याख्याकार दयाशङ्कर शास्त्री, कानपुर
3. अर्थसंग्रहः, व्याख्याकार सत्यप्रकाश शर्मा, साहित्य भण्डार, मेरठ
4. Arthasaṅgraha, Eng. Tr. by A.B. Gajendragadkar and R.D. Karmakar, Motilal Banarsidass, Delhi, 2016
5. Arthasaṅgraha, Eng. Tr. by G. Thibaut, Delhi
6. वेदान्तसारः, हिन्दिरूपान्तर-तत्त्वपारिजाताभिध-हिन्दीव्याख्या-संवलितः, सन्तनारायण श्रीवास्तव्य, पीयूष प्रकाशन, प्रयाग, 1968
7. वेदान्तसार, व्याख्याकार बदरीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2012
8. वेदान्तसार, सम्पादक तथा व्याख्याकार राममूर्ति शर्मा, चौखम्बा पब्लिशर्स, दिल्ली
9. वेदान्तसार, व्याख्याकार गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, वाराणसी
10. वेदान्तसार, सम्पादक तथा व्याख्याकार डॉ० आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद
11. Vedāntasāra, Eng. Tr. by M. Hiriyanna
12. Vedāntasāra, Eng. Tr. by Swami Nikhilananda, Advaita Ashram, 2014
13. Outline of Indian Philosophy, Radhakrishnan, OUP India, 2009
14. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा ओरियण्टालिया, दिल्ली
15. भारतीय दर्शन, उमेश मिश्र, प्रकाशन ब्यूरो, सूचना विभाग, उत्तर प्रदेश सरकार, लखनऊ, 1957

COURSE CODE : SHSS SKT 1210 C 3104

दशमपत्रम् : काव्यं काव्यशास्त्रञ्च - Paper-X : Kāvyaṁ Kāvyaśāstraṁ Ca

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. संस्कृतगद्यकाव्यपरम्परायां बाणभट्टस्य शैल्याः सम्यगध्यापनम्, शुकनासोपदेशे प्रदर्शितानां नीतिमूलक-तत्त्वानामनुशीलनमवधारणं च; 2. उत्तरमेघानुशीलनेन कालिदास-वर्णितस्य प्राचीनभारतीय-ज्ञानवैभव-सम्पदः परिचयम्, रसालङ्कार-रीत्यादीनां काव्यतत्त्वानां सम्यगवगमनं च; 3. काव्यशास्त्र-विषयक-प्राचीनभारतीय-खण्डनमण्डन-प्रक्रियायाः सम्यक् परिचयः; 4. काव्यशास्त्रे साहित्यशास्त्रे वा व्यवहृतानां शब्दशक्तीनां विशदीकरणमनुशीलनं च।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. संस्कृतकाव्यधारायाः काव्यशास्त्रसम्प्रदायानां च सम्यगवधारणं क्रियेत्।
2. शुकनासोपदेशवर्णनानुगुणं जीवने उत्कृष्टता-प्रापणाय प्रेरणा जनिष्येत्।
3. उत्तरमेघस्याध्ययनेन कविकुलगुरुकालिदासस्य प्रतिभायाः परिज्ञानं संभवेत्।
4. काव्यशास्त्रस्य पारिभाषिक-शब्दानामवधारणं संजायेत्।
5. साहित्यदर्पण-नामक-प्रसिद्धग्रन्थस्यानुशीलनेन काव्यशास्त्रस्य सम्यक् बोधः संजायेत्।

पाठ्यक्रमः -

सन्दर्भव्याख्या, काव्यसौन्दर्यात्मकाः काव्यशास्त्रात्मकाः प्रश्नाश्च -

घटकम्-1: बाणभट्टः - कादम्बरी (शुकनासोपदेशः)।।

घटकम्-2: कालिदासः - मेघदूतम् (उत्तरमेघः)

घटकम्-3: विश्वनाथः - साहित्यदर्पणम् - प्रथमः परिच्छेदः; द्वितीयः परिच्छेदः - अभिधानिरूपणम् (कारिका-संख्या 4 पर्यन्तम्)

घटकम्-4: साहित्यदर्पणम् - द्वितीयः परिच्छेदः - लक्षणानिरूपणम् व्यञ्जनानिरूपणं च (कारिकाः 5-20)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. कादम्बरी, शुकनासोपदेशः, सम्पा० आचार्यः रामनाथः शर्मा राजेन्द्रकुमारः शास्त्री च, साहित्यभण्डारम्, मेरठनगरम्, 2001
2. कादम्बरी, शुकनासोपदेशः, सम्पा० आचार्य कपिलदेव गिरि, वाराणसी
3. कादम्बरी : एक सांस्कृतिक अध्ययन, डॉ० वासुदेवशरण अग्रवाल, 2016
4. बाणभट्ट का साहित्यिक अनुशीलन, अमरनाथ पाण्डेय, 2020
5. साहित्यदर्पण, सम्पादक पी०वी० काणे, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1956
6. साहित्यदर्पण, व्याख्याकार कृष्णमोहन शास्त्री, 1947
7. साहित्यदर्पण, सम्पादक शालिग्राम शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2009
8. साहित्यदर्पण, व्याख्याकार डॉ० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ, 1970
9. The Meghadūta of Kalidāsa, M.R. Kale, Motilal Banarsidass, Delhi, 2015

COURSE CODE : SHSS SKT 1211 C 3104

एकादशपत्रम् : धर्मशास्त्रम् (2) - Paper-XI : Dharmaśāstram (2)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. गीताज्ञानमाध्यमेन भारतीयधर्मधारायाः सम्यक् परिचयः; 2. स्वामिदयानन्दसरस्वतीप्रणीतस्य सत्यार्थप्रकाशानुगुणं परमेश्वरस्य सत्यस्वरूप-प्रकाशनम्, परमात्मनः गुण-कर्म-स्वभावानुसारमसंख्यनामभ्यः शतनाम्नां व्युत्पत्ति-निर्वचनपूर्वकमर्थज्ञानम्; 3. मानवजीवने श्रेष्ठगुणसंपादनाय संस्काराणामनिवार्यता-प्रतिपादनम्; 4. प्राचीनभारतीयजीवनपद्धतौ संस्काराणां महनीयताप्रकाशनाय स्वामिना दयानन्देन प्रदर्शित-मार्गस्यानुशीलनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. गीतायां विश्वरूपदर्शनस्यानुशीलनेन परमात्मन अपरिमितशक्त्याः सम्यक् परिज्ञानं भूयात्।
2. गीतायां वर्णित-भक्तियोगस्य विधिवत् परिचयेन जीवने आध्यात्मिकतायाः संचारः संभवेत्।
3. सत्यार्थप्रकाशस्य प्रथमे समुल्लासे वर्णितानां विविधनामानुशीलनेन परमात्मनः स्वरूपं सम्यक् जानीयात्।
4. संस्कारविधौ पञ्चमहायज्ञानां पठन-पाठनेन जीवनं संस्कारपूर्णं संभवेत्, फलस्वरूपं च समाजस्य उन्नतिः स्यात्।
5. उपनयन-वेदारम्भसंस्कारयोः सम्यग्ध्ययनादनुपालनाच्च वैदिकसंस्कृतेः प्रकाशनं सञ्जायेत।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: श्रीमद्भगवद्गीता, एकादशोऽध्यायः द्वादशोऽध्यायश्च

घटकम्-2: महर्षि-दयानन्दः - सत्यार्थप्रकाशः, ईश्वरनामविषयः प्रथमः समुल्लासः - क) व्युत्पत्ति-निर्वचनपूर्वकं शतनाम्नामर्थग्रहणम्; ख) तदनुगुणमीश्वरस्वरूप-समीक्षणम्

घटकम्-3: महर्षि-दयानन्दः संस्कारविधिः, सामान्यप्रकरणम्

घटकम्-4: महर्षि-दयानन्दः - संस्कारविधिः, उपनयनं वेदारम्भसंस्कारश्च

अनुशंसितग्रन्थाः

1. श्रीमत्स्वामी-दयानन्दसरस्वती, सत्यार्थप्रकाशः, सं० युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत, 2007
2. महर्षिदयानन्दसरस्वतीस्वामिविरचितः, सत्यार्थप्रकाशः, शोधकर्ता, समीक्षक, सम्पादक, भाष्यकार डॉ० सुरेन्द्रकुमार, सत्यधर्म प्रकाशन,

- प्राप्तिस्थान - विजयकुमार गोविन्दराम हासानन्द, 4408, नई सड़क, दिल्ली-6, 2014
3. सटिप्पणः सत्यार्थप्रकाशः, टिप्पणीकर्ता - स्वामी-वेदानन्दः तीर्थः, विरजानन्द वैदिक संस्थान, गाजियाबाद, सं.2016
  4. दयानन्द -ग्रन्थावलि, भाग 1, सत्यार्थप्रकाशः, वैदिक पुस्तकालय, दयानन्द आश्रम, केसरगंज, अजमेर, चतुर्थ आवृत्ति-2019
  5. श्रीमत्स्वामी-दयानन्दसरस्वती, संस्कारविधि, वैदिक पुस्तकालय, दयानन्द आश्रम, केसरगंज, अजमेर-305001, 2017
  6. श्रीमद्भगवद्गीता, संपा० वासुदेवलक्ष्मण शास्त्री पणशीकर, आठ भाष्यो व टीकाओं सहित, मुंशीराम मनोहरलाल पब्लिशर्स प्रा० लि०, नई दिल्ली-110055, 1966
  7. श्रीमद्भगवद्गीता, गीता प्रेस, गोरखपुर-2015

एम० ए० संस्कृतम्, द्वितीयं सत्रम्
M. A. SANSKRIT, SECOND SEMESTER
COURSE CODE : SHSS SKT 1201 V 0002
मौखिकी परीक्षा : VIVA-VOCE

L	T	P	Credits
0	0	0	2

उद्देश्याः/Objective:

1. अध्येतृणां बौद्धिक-वाचिक-शक्त्योः आत्मविश्वास-सम्पादनम्; 2. अधीतानां सर्वेषां पाठ्यक्रमाणां साङ्गोपाङ्ग- संस्कारः मस्तिष्के संस्थापनम्; 3. संस्कृतेन सम्भाषणस्य प्रायोगिकपक्षोद्घाटनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

अस्य पाठ्यक्रमस्याध्येतृभ्य अपेक्षिताः पाठ्यक्रमस्तरे केचन अध्ययन-परिणामाः अधोलिखितास्सन्ति –

1. मौखिकीपरीक्षया भविष्ये सम्भावितानां साक्षात्काराणामर्थं योग्यता संभवेत्।
2. प्रथमवर्षान्तर्गते सत्रद्वयेऽधीतानां पाठ्यग्रन्थानां पुनरवलोकलनाय अनुशीलनाय च प्रेरणां जनिष्येत्।
3. साक्षात्कारविषयक-शङ्कायाः दूरीकरणे साहाय्यं भूयात्, प्रतिस्पर्धायाः भावना च समुत्पादयेत्।

टिप्पणी : एम०ए० (संस्कृतम्)-द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्ते अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयो अधीतं पाठ्यक्रममाश्रित्य मौखिकी परीक्षा संस्कृतमाध्यमेन आयोजयिष्येत्।

Note:- Viva-Voce of the students, based on the syllabus covered in their 1st and 2nd Semester courses, will be conducted through **Sanskrit medium** after the completion of the syllabus of M.A. Sanskrit, Second Semester.

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

Generic Elective Course

COURSE CODE: SHSS SKT 1201 GE 3104

प्राचीनभारतीयसंस्कृतिः, दर्शनं भाषाविज्ञानं च (1)

Prācīnabhāratīyasamskr̥tiḥ, Darśanaṁ Bhāṣāvijñānaṁ Ca (1)

माध्यमः – संस्कृत/हिन्दी/आंग्लभाषा - Medium – Sanskrit/Hindi/English

L	T	P	Credits

उद्देश्यः/Objective:

3	1	0	4
---	---	---	---

1. संस्कृतेतर-विषयाणामध्येतृभ्यः संस्कृताध्ययनाय सौकर्योत्पादनम्; 2. भारतीयज्ञानसंपदाधारभूतानां वेदादि-शास्त्राणामुपनिषदां च रुचिरुत्पादनम्; 3. संस्कृतेनोपनिषद्भानां नीतिवाक्यानां गीतायां वर्णितस्य कर्मयोगस्य च मर्मसंधारणाय यत्नः; 4. सामान्य-भाषाविज्ञानस्य परिचयः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. अध्येतारः वेदादि-शास्त्राणामुपनिषदां च तत्त्वान् ज्ञात्वा स्वाध्याय प्रयत्नशीलाः भवेयुः।
2. व्यावहारिकदृष्ट्या संस्कृतज्ञानेन अन्यविषयाणामध्येतारः तत्तद् स्वविषयानुगुणं संस्कृतभाषायामुपलभ्यमानानां ग्रन्थानां प्रति यत्नशीलाः स्युः।
3. वेदोपनिषत्-गीता-नीतिशास्त्र-भाषाशास्त्रादीनां विषयाणां सम्यगध्ययनेनास्माकं पूर्वजानां वैदुष्येण परिचयः संजायेत।
4. भारतीय-चिन्तनपरम्परायाः समृद्धिं ज्ञातुमयं पाठ्यक्रमः प्रकृष्टमाध्यमः संजायेत।

पाठ्यक्रमः

मन्त्राणां सन्दर्भानां श्लोकानां च व्याख्या सारसंक्षेपश्च –

घटकम्-1: (क) यजुर्वेदः (34. 1-6)-शिवसंकल्पमन्त्रः। (ख) तैत्तिरीयोपनिषद् - शिक्षावल्ली (अनुशासनोपनिषद्)।

घटकम्-2: भर्तृहरिः- नीतिशतकम् : 1-50 श्लोकाः

घटकम्-3: भगवद्गीता - तृतीयाध्यायः, (कर्मयोगः)

घटकम्-4: सामान्यभाषाविज्ञानम्- (क) वर्णमाला, वर्णानाम् उच्चारणस्थानानि प्रयत्नाश्च; (ख) भाषाविज्ञानस्य सामान्यः परिचयः, भाषापरिवर्तनस्य कारणानि, अर्थपरिवर्तनस्य कारणानि च

अनुशंसितग्रन्थाः

1. उव्वट-महीधर, शुक्लयजुर्वेदभाष्य, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2007
2. स्वामी दयानन्द सरस्वती, यजुर्वेदभाष्य, सम्पा० ब्रह्मदत्त जिज्ञासु, रामलाल कपूर ट्रस्ट, सोनीपत (हरियाणा)
3. तैत्तिरीयोपनिषद्, हिन्दी व्याख्याकार - स्वामी प्रखर प्रज्ञानन्द सरस्वती, काशी, 2013
4. भर्तृहरि, नीतिशतक, सम्पादक एवं हिन्दी व्याख्याकार - जनार्दन शास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2014
5. नीतिशतकम्, 'नीतिपथ' हिन्दी व्याख्याकार - राजेश्वर शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्भा, वाराणसी
6. श्रीमद्भगवद्गीता (हिन्दी अनुवाद सहित), गीता प्रैस, गोरखपुर, 2015
7. श्रीकृष्ण त्रिपाठी, श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीय, तृतीय एवं चतुर्थ अध्याय), 2005
8. देवीदत्त शर्मा, भाषिकी और संस्कृत भाषा, हरियाणा साहित्य अकादमी, चण्डीगढ़, 1990
9. कपिलदेव द्विवेदी, भाषा-विज्ञान एवं भाषा-शास्त्र, विश्वविद्यालय प्रकाशन, चौक, वाराणसी, 2012
10. कर्णसिंह, भाषाविज्ञान, साहित्य भण्डार, मेरठ
11. Burrow, T., The Sanskrit Language, 2016
12. Gune, P.D., An Introduction to Comparative Philology, Oriental Book House, Poona, 1958
13. The Taittiriya Upaniṣad, Eng. Tr. and Commentary by Swami Muni Narayana Prasad, D.k. Print world (P), Ltd., New Delhi-2009
14. The Nīti and Vairāgya Śatakas of Bhartrihari, M.R. Kale, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017

एम० ए० संस्कृतम्, तृतीयं सत्रम् (2021-22 शैक्षिकसत्रतः प्रस्तावितम्)

M.A. SANSKRIT, THIRD SEMESTER (w.e.f. Academic Session : 2021-22)

तृतीय-सत्रस्य पत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः - Detailed Syllabus of Third Semester Papers

COURSE CODE: SHSS SKT 1312 C 3104

द्वादशं पत्रम् : प्राच्यवाङ्मयस्य विशिष्टमध्ययनम्(1) - Paper- XII : Prācyā-
vānmayasya Viśiṣṭamadyayanam(1)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. विद्यार्थीभ्यः प्राच्यवाङ्मयस्य सम्यगवबोधनम्; 2. वेदज्ञान-परिप्रकाशकानां प्रमुखवेदव्याख्याकाराणां व्याख्या-
वैशिष्ट्यं जीवनी-कृतीत्यादीनां परिज्ञानम्; 3. वेदेषूपनिबद्धानां वैज्ञानिकतत्त्वानां परिचयः; 4. संस्कृतस्य आधुनिक-
साहित्य-धारायाः सम्यक् परिज्ञानम्; 5. व्याकरणशास्त्रस्य प्रामाणिकेतिहासस्य सम्यक् परिचयः; 6. प्राचीन-
पालिभाषायाः साहित्यस्य संक्षिप्तपरिचयः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. प्राच्यवाङ्मयस्य सम्यक् परिचयेन तदध्ययनार्थं शोधकार्यार्थं च दिशानिर्देशं प्राप्नुयुः विद्यार्थिनः।
2. प्रमुखवेदव्याख्याकाराणां योगदानविषये ज्ञात्वा तेषां वेदव्याख्यानानां परिशीलनाय रुचि उत्पद्येत।
3. स्वामिनः दयानन्दस्य वेदभाष्ये प्रकाशितानां वैज्ञानिकविचाराणां परिज्ञानं संभवेत्।
4. वैदिकविज्ञानस्य आधुनिकवैज्ञानिक-गतिविधिभिः सह सम्बन्धस्थापनं भूयात्।
5. आधुनिकसंस्कृतसाहित्येन सह परिचयात् संस्कृतेन लेखनाय प्रवृत्तिः ससंजायेत।
6. व्याकरणशास्त्रस्य प्रामाणिकेतिहासाध्ययनात् संस्कृतभाषायाः गौरवस्य प्राचीनतायाश्च परिचयः स्यात्।
7. पालिभाषाज्ञानेन पालिभाषया सह संस्कृतस्य सम्बन्धज्ञानं पालिसाहित्यस्य परिचयप्राप्तिः च भूयात्।

पाठ्यक्रमः –

घटकम्-1: स्कन्दस्वामी, षड्गुरुशिष्यः, सायणः, दयानन्दः, अरविन्दः - एषां वेदभाष्यकाराणां भाष्याणां च परिचयः

घटकम्-2: वेदे विज्ञानम् - स्वामिदयानन्दसरस्वतीकृत-ऋग्वेदादिभाष्यभूमिकातोऽप्रेलिखिताः विषयाः – पृथिव्यादि-
लोक-भ्रमणविषयः, आकर्षणानुकर्षणविषयः, प्रकाशप्रकाशकविषयः, गणितविद्याविषयः, नौविमानादि-
विद्याविषयः, तारविद्यामूलम्; वराहमिहिरकृत-बृहत्संहितातः - वास्तुशास्त्रं वृक्षायुर्वेदश्च, आयुर्वेद-शास्त्रम्

घटकम्-3: आधुनिक-संस्कृतसाहित्यस्य सामान्य-परिचयः - पद्यसाहित्यं, गद्यसाहित्यं, अनुवादसाहित्यं, कथासाहित्यं,
बालसाहित्यं च

घटकम्-4: युधिष्ठिर-मीमांसक-कृतः संस्कृत-व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः(परिचयात्मक-रूपेणैव)

घटकम्-5: पालि-भाषायाः साहित्यस्य च सामान्यपरिचयः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका, स्वामी दयानन्द सरस्वती, आर्ष साहित्य प्रचार ट्रस्ट, नई दिल्ली, 1993
2. स्वामी दयानन्द सरस्वती, ऋग्वेदभाष्यम्, परोपकारिणी सभा, वैदिक पुस्तकालय, अजमेर, राजस्थान, पञ्चमावृत्ति – 2008
3. स्वामी दयानन्द सरस्वती, यजुर्वेदभाष्यम्, परोपकारिणी सभा, वैदिक पुस्तकालय, अजमेर, राजस्थान, सप्तमावृत्ति-2006
4. वेदालंकार, डॉ० रामनाथ, वेदभाष्यकारों की वेदार्थ-प्रक्रियायें, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध-संस्थान, होशियारपुर, 1980
5. डॉ० कृष्णलाल, संस्कृत-शोध : वैदिक अध्ययन, विभुवैभवम् विश्वनीड, ई 937, सरस्वती विहार, शंकर बस्ती, दिल्ली, 1987

6. Ram Gopal, *A History and Principles of Vedic Interpretation*, Delhi, 1983
7. डॉ० रामगोपाल, वैदिक व्याख्या-विवेचन, नेशनल पब्लिशिंग हाउस, दिल्ली
8. *Science in Sanskrit*, Saṁskṛta Bharati, New Delhi, 2007
9. शास्त्री, प्रो० श्रीनिवास, वेदप्रामाण्य-मीमांसा एवं ऋषि दयानन्द, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1980-81
10. शास्त्री, ज्ञान प्रकाश, ऋग्वेद के भाष्यकार और उनकी मन्त्रार्थ दृष्टि, महर्षि सान्दीपनी राष्ट्रीय वेदविद्या प्रतिष्ठान, उज्जैन, 2015.
11. Prajapati, Sweta, *Marigold of Modern Sanskrit Literature*, New Bharatiya Book Corporation, New Delhi, 2014.
12. संस्कृतव्याकरण शास्त्र का इतिहास, युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, बहालगढ़, सेनीपत, हरियाणा, 2014.
13. पाण्डेय, डॉ० ओमप्रकाश, वैदिक साहित्य एवं संस्कृति का समीक्षात्मक इतिहास, न्यू एज पब्लिकेशन्स, 4835/24, अंसारी रोड दरियागंज, नई दिल्ली, 2008.
14. वेदभाष्यभूमिकासंग्रहः, बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी, 1934
15. चौबे, प्रो० ब्रजबिहारी, वेद-व्याख्या की दिशाएँ, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर, 2006.
16. *Pride of India*, Saṁskṛta Bharati, New Delhi, 2006.
17. Mishra, Arun Ranjan, *Contemporary Sanskrit Writings*, Pratibha Prakashan, New Delhi, 2006.
18. जैन, कोमलचन्द्र, पालिसाहित्य का इतिहास, वाराणसी, 1989.
19. विण्टरनिट्स, एम०, हिस्ट्री ऑफ पालि लिटरेचर (वॉल्यूम-2), Motilal Banarsidass, Delhi, 2015
20. शुक्ला, हीरालाल, आधुनिक संस्कृत साहित्य, Rachna Prakashan, Allahabad, 1971.
21. बापट, डॉ० पी० वी० (सम्पा०), पालि-संग्रह, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली, 1968.
22. सांकृत्यायन, पं० राहुल, पालिसाहित्य का इतिहास, 1963.
23. उपाध्याय, भरतसिंह, पालि साहित्य का इतिहास, हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग, 1949.

COURSE CODE: SHSS SKT 1313 C 3104

**त्रयोदशं पत्रम् : संस्कृत-कवयः काव्यशास्त्रं च(1) - Paper- XIII: Saṁskṛta-kavayah
Kāvyaśāstraṁ Ca(1)**

उद्देश्यः/Objective:

L	T	P	Credits
3	1	0	4

1. मुख्यकवीनां जीवन-कृतित्व-विषये परिज्ञानम्; 2. काव्यशास्त्रस्य तत्त्वानां विभिन्न-सम्प्रदायानां मतानुशीलन-पुरःसरं गभीराध्ययनम्; 3. काव्यशास्त्रस्याधारभूते भरतमुनिकृत-नाट्यशास्त्रे वर्णितस्य काव्यात्मभूतस्य रसस्य सम्यग् ज्ञानम्; 4. काव्ये प्रयुक्तानां काव्यतत्त्वानां सम्यक् परिशीलनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. संस्कृतसाहित्यजगतः प्रमुखकवीनां काल-कृति-विषये परिनिष्ठितं ज्ञानं प्राप्नुयात्।
2. संस्कृत-काव्यशास्त्रस्य आद्यप्रवर्तकाचार्य-भरतस्य नाट्यशास्त्रस्य परिचयेन सह रसविषयकोपादानस्य परिज्ञानं भूयात्।
3. काव्यशास्त्रे प्रचलितानां विभिन्नानां सम्प्रदायानां विषये सम्यग्भिज्ञानं स्यात्।
4. काव्यप्रकाशस्य परिचयेन सह काव्यशास्त्रीयतत्त्वानां विषये सम्यगवधारणं संभवेत्।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: अग्रेलिखित-कवीनां काव्यालोचन-पूर्वकं जीवन-कृतित्वस्य सामान्यः परिचयः - भासः, अश्वघोषः, कालिदासः,

- शूद्रकः, विशाखदत्तः, भारविः, माघः, हर्षः, बाणभट्टः, दण्डी, भवभूतिः, भट्टनारायणः, बिल्हणः, श्रीहर्षः
घटकम्-2: भरतकृत-नाट्यशास्त्रस्य षष्ठः अध्यायः (रस-भाव-विचारः)
घटकम्-3: अधोलिखितानां विषयाणां शास्त्रनिर्देश-पुरःसरं काव्यप्रकाशानुसारं सम्यग्ध्ययनम् -
 काव्यलक्षणम्, काव्यप्रयोजनम्, काव्यहेतुः, काव्यभेदः, शब्दशक्तिः, अभिहितान्वयवादः, अन्विताभिधान-
 वादः, रसस्वरूपः, रससूत्रविमर्शः, रसदोषाः, काव्यगुणाः
घटकम्-4: काव्यशास्त्रस्य षट् सम्प्रदायानां परिचयः विवेचनं च - रस-सम्प्रदायः, अलङ्कार-सम्प्रदायः, रीति-सम्प्रदायः,
 ध्वनि-सम्प्रदायः, वक्रोक्ति-सम्प्रदायः, औचित्य-सम्प्रदायः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Dasgupta, S.N., *A History of Sanskrit Literature: Classical Period*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
2. Keith, A. B., *History of Sanskrit Literature*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
3. व्यास, भोलाशङ्कर, *हिन्दी दशरूपक*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2017
4. Krishnamachariar, M., *History of Classical Sanskrit Literature*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2016
5. MacDonnell, A. A., *A History of Sanskrit Literature*, Kaveri Books, New Delhi, 2015
6. सिंह, सत्य व्रत, *श्रीमम्मटाचार्यविरचितः काव्यप्रकाशः*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2014
7. De, S.K., *History of Sanskrit Poetics*, Motilal Banarsidass, New Delhi, 2014
8. द्विवेदी, पारसनाथ, *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी, 2012
9. Tripathy, Radhavallabh, *Nāṭyaśāstra and the Indian Dramatic Tradition*, D. K. Print World, Delhi, 2012
10. Hegde, Suryanarayan, *The Concept of Vakrokti in Sanskrit Poetics*, Readworthy Pub. Pvt. Ltd., 2009
11. Raghavan, V., *Some Concepts of Alamkāraśāstra*, Theosophical Publishing House, Theosophical Society, Adyar, Chennai, 2009
12. घुसिंगा, रमेश चन्द्र, *अलङ्कार शास्त्र का बृहद् इतिहास*, रचना प्रकाशन, 2006
13. उपाध्याय, बलदेव, *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, शारदा पब्लिसर्स, दिल्ली, 2001
14. Keith, A.B., *Sanskrit Drama*, Motilal Banarsidass, New Delhi, 1998
15. Kane, P.V., *History of Sanskrit Poetics*, Motilal Banarsidass, 1994
16. Baumer, Rachel Van, *Sanskrit Drama in Performance*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1993
17. Lahiri, P.C., *Concepts of Rīti and Guṇa*, V K Publishing House, Delhi, 1987
18. Wilson, H. H., *Dramas*, Chaukhamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 1983
19. Bhat, G.K., *Theatrical Aspects of Sanskrit Drama*, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, 1983
20. Raghavan, V., *The Number of Rasas*, Adyar Library & Research Centre, Chennai, 1975
21. Mukund, D.R., *Types of Sanskrit Drama*, Urmi Prakashan Mandir, Karachi, 1936
22. मम्मटकृत-काव्यप्रकाशः—वामन-झलकीकरकृत-टीकया समलङ्कृतः, भण्डारकर ओरियण्टल रिसर्च इन्स्टीट्यूट, पूना, 1933
23. Vaidya, C.V., *History of Sanskrit Literature*, Poona, 1930
24. त्रिपाठी, रमाकान्त, *संस्कृत नाट्यसिद्धान्त*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी
25. कृष्णकुमार, *अलङ्कारशास्त्र का इतिहास*, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ
26. शास्त्री, श्रीनिवास (सम्पा०), *काव्यप्रकाश*, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ

Option (I)

वर्गः 'क' वेदः

COURSE CODE: SHSS SKT 13A 01 SE 3104
चतुर्दशपत्रम् : ऋक्संहिता यजुस्संहिता च - Paper-XIV: Ṛksamhitā Yajussamhitā
Ca

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. वेदस्य वैदिकसाहित्यस्य च विशिष्टज्ञानप्राप्तिः; 2. ऋग्यजुसंहितयोः प्रमुखसूक्तानां सम्यग्ध्ययनम्; 3. विभिन्नानां प्राच्य-पाश्चात्य-भाष्यकाराणां भाष्यानुसन्धानपुरःसरं वैदिकज्ञानराशेः अवगमनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. स्नातकोत्तरकक्षायाः विद्यार्थिनः सम्यक् पाठनात् वेदविषये विदिताः भवेयुः, निरन्तरस्वाध्यायेन च विशिष्टविद्वांसः स्युः।
2. ऋग्यजुर्वेदयोः विशिष्टसूक्तानां साङ्गोपाङ्गाध्ययनेन ऋषि-देवता-छन्द-विषयक-ज्ञानमपि प्राप्नुयुः।
3. विभिन्नानां प्राच्य-पाश्चात्य-भाष्यकाराणां भाष्यैः सह सम्यक् परिचयः सम्भवेत्।
4. विशिष्टे वैदिकतत्त्वानुशीलने वैदिकसंहितानामध्ययने च रुचिः संजायेत।

पाठ्यक्रमः

ऋग्यजुर्वेदयोः अधोनिर्दिष्ट-सूक्तानां दयानन्दसहितं पारम्परिक-पाश्चात्य-भाष्यकारानुसारं गहनमध्ययनम् -

घटकम्-1: ऋग्वेदः - अग्निः (1.19), सूर्यः (1.115), ब्रह्मणस्पतिः (2.23), मित्रः (3.59), उषाः (3.61), पर्जन्यः (5.83)

घटकम्-2: ऋग्वेदः - पूषन् (6.53), वास्तोष्पतिः (7.54), सरस्वती (7.95), मण्डूकः (7.103), अक्षः (10.34),
 ज्ञानम् (10.71)

घटकम्-3: यजुर्वेदः (माध्यन्दिन - वाजसनेयि), अध्यायः 31-32 (सम्पूर्णम्)

घटकम्-4: यजुर्वेदः (माध्यन्दिन- वाजसनेयि), 33-दध्यायः (1-50 मन्त्राः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. सरस्वती, स्वामी दयानन्द, ऋग्वेदभाष्यम्, परोपकारिणी सभा, वैदिक पुस्तकालय, अजमेर, राजस्थान, पञ्चमावृत्ति – 2008
2. सरस्वती, स्वामी दयानन्द, यजुर्वेदभाष्यम्, परोपकारिणी सभा, वैदिक पुस्तकालय, अजमेर, राजस्थान, सप्तमावृत्ति – 2006
3. चौबे, डॉ० ब्रजबिहारी, वेद-व्याख्या की दिशाएँ, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर, पंजाब, 2006
4. सातवलेकर, पं० श्रीपाद दामोदर, ऋग्वेद का सुबोध भाष्य, पारडी, 1985
5. सायणकृतम् ऋग्वेदभाष्यम्, वैदिक संशोधन मण्डल, पुण्यपत्तनम्, द्वितीय संस्करण – 1983
6. Ram Gopal, *A History and Principles of Vedic Interpretation*, Delhi, 1983
7. Griffith, Ralph T.M., *Hymns of the Rgveda*, Motilal Banarsidass, New Delhi, 2017
8. Macdonell, A.A., *Vedic Reader for Students*, Low Price Publications, 2002
9. शास्त्री, जगदीशलाल (सं.), *शुक्ल-यजुर्वेद-संहिता, उव्वट-महीधरकृत भाष्य सहित*, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1971
10. सूर्यकान्त (अनुवाद), *वैदिक देवशास्त्र*, Yugantar Press, Dufirin Pool, New Delhi, 1961
11. Peterson, P., *Hymns from the Rgveda*, Bhandarkar Oriental Research Institute, Pune, 1938
12. रामनाथ वेदालंकार, *वेदभाष्यकारों की वेदार्थ-प्रक्रियाएँ*, वि. वि. भारत-भारती अनुशीलन संस्थान, पंजाब विश्व., होशियारपुर, 1980
13. त्रिपाठी, गयाचरण, *वैदिक देवता : उद्भव और विकास (भाग 1-2)*, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली

COURSE CODE: SHSS SKT 13A 02 SE 3104
पञ्चदशपत्रम् : ब्राह्मण-साहित्यम् - Paper-XV: Brāhmaṇa-sāhityam

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. ब्राह्मणसाहित्यस्य सम्यक् परिचयप्रदानम्; 2. वेदार्थावबोधने ऐतरेय-शतपथब्राह्मणयोः अवदानस्य परिज्ञानम्; 3. ऐतरेय-शतपथ-ब्राह्मणान्तर्गतानां आख्यानोपाख्यानानां विशदव्याख्यानम्; 4. ऐतरेय-शतपथ-ब्राह्मणान्तर्गतानां सांस्कृतिकैतिहासिकविशिष्टविषयाणां सविस्तरमध्ययनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. ऐतरेय-शतपथब्राह्मणयोः विषयवस्तूनां सम्यगवधारणं भवेत्।
2. ब्राह्मणद्वयस्य वेदार्थावबोधन-विषयकावदानस्य सम्यगवगमनं जायेत।
3. ब्राह्मणद्वये आगतानामध्यायानामुपाख्यानानां च तत्त्वानुसन्धानपूर्वकमनुशीलनं सम्भवेत्।
4. अन्येषां शास्त्राणामध्ययने ब्राह्मणग्रन्थानामुपयोगित्वस्य ज्ञानं भूयात्।

पाठ्यक्रमः

ऐतरेय-शतपथ-ब्राह्मणयोः अधोलिखितानामध्यायानां पारम्परिकाधुनिक-भाष्यदृशाध्ययनम् -

घटकम्-1: ऐतरेय-ब्राह्मणम्, अध्यायः 34

घटकम्-2: ऐतरेय-ब्राह्मणम्, अध्यायः 35

घटकम्-3: शतपथ-ब्राह्मणम्, काण्डः 1, अध्यायः 8, ब्राह्मणम् 1-2 (मनु-मत्स्याख्यानम्)

घटकम्-4: शतपथ-ब्राह्मणम्, काण्डः 5 (चरक-सौत्रामणी), अध्यायः 5, ब्राह्मणः 4

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Eggeling, J. (Eng. Tr.), *The Śatapath-Brāhmaṇa vols. 1-3*, Eastern Book Linkers, Delhi, 2009
2. कीथ, ए० बी०, *द ऋग्वेदिक ब्राह्मणाज*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1998
3. Haug, Martin, *The Aitareya Brāhmaṇa of the R̥gveda*, Bhartiya Publishing House, 1976
4. उपाध्याय, गंगाप्रसाद, (सम्पा०), शतपथ-ब्राह्मण (भाग 1 तथा 3), प्राचीन वैज्ञानिक अध्ययन-अनुसन्धान संस्थान, दिल्ली, 1967
5. सामश्रमी, सत्यव्रत, *ऐतरेयालोचनम्*, Kolkata, 1963
6. मालवीय, डॉ० सुधाकर (सम्पा०), *ऐतरेय-ब्राह्मणम् (सायणभाष्य एवं सरल हिन्दी व्याख्या)*, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी, 1950
7. *शतपथ-ब्राह्मण (सायणभाष्य)*, नाग प्रकाशन, दिल्ली
8. शर्मा, उर्मिला देवी, *शतपथ-ब्राह्मण : एक सांस्कृतिक अध्ययन*, मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स, नई दिल्ली

COURSE CODE : SHSS SKT 13A 03 SE 3104
षोडशपत्रम् : कल्प-साहित्यम् - Paper- XVI: Kalpa-sāhityam

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. वेदेषु निहितानां वैज्ञानिकतत्त्वानां उत्तरवैदिके साहित्ये यदुद्धाटनमस्ति तत्पक्षस्य परिचयः; 2. दैनन्दिनजीवने सम्मुखीभूतविभिन्न-विषयेषु वैदिकसूत्रग्रन्थानुसारं समाधान-विवेचनम्; 3. वेद-

ब्राह्मणारण्यक-ग्रन्थेषु निर्दिष्टानां याज्ञिक-कर्मकाण्डानां सूत्रग्रन्थानुसारं विनियोजनस्य विशदव्याख्यानम्; 4. कल्पसूत्रेषु शूल्बसूत्रेषु च वर्णितानां रेखागणितादीनां विद्यानां प्रासङ्गिकत्व-प्रकाशनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. सूत्रग्रन्थेषु वर्णितानां विभिन्नानां यागादीनां कर्मणां सम्यगवधारणं क्रियेता।
2. यज्ञसम्पादने प्रयुक्तानां विभिन्नानां विधीनां तत्त्वानुशीलनपूर्वकमध्ययनाय सामर्थ्यं जायेता।
3. कल्पसाहित्यस्योपरि कृताणां भाष्याणां गहनमध्ययनाय रुचिः संपद्येता।
4. कल्पसाहित्ये वर्णितायाः सामाजिक-सांस्कृतिक-सामग्र्या सम्यगवलोकने प्रयोक्तुं च समर्थाः भवन्तु।

घटकम्-1: कात्यायन-श्रौतसूत्रम् - अध्यायः 2, कण्डिका 1-4 (दर्शपौर्णमासः), कर्कभाष्यानुसारं विशदमध्ययनम्

घटकम्-2: कात्यायन-श्रौतसूत्रम्, अध्यायः 2, कण्डिका 5-8 (दर्शपौर्णमासः), कर्कभाष्यानुसारं विशदमध्ययनम्

घटकम्-3: पारस्कर-गृह्यसूत्रम्, प्रथमः काण्डः, हरिहर-गदाधर-कर्क-भाष्यानुसारमध्ययनम्

घटकम्-4: कात्यायन-शुल्बसूत्रम्, प्रथमः अध्यायः, विशदमध्ययनम्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Kularia, D.P. (Eng. & Hindi transl.), Kātyāyana Śulbasūtra, with the Com. of Karka, Mahidhara, Devesh Publications, Rohtak, 2009
2. डॉ० वेदपाल, पारस्करगृह्यसूत्र, सत्यार्थप्रकाशन न्यास, कुरुक्षेत्र, 2008
3. दाश शर्मा, डॉ० रमेशचन्द्र, कात्यायनशुल्बसूत्रम् (सोपपत्तिकं पर्यालोचनम्), नाग प्रकाशन, दिल्ली, 1994
4. कात्यायन-श्रौतसूत्रम्, विद्याधर-शर्मा-कृत सरलावृत्ति, अच्युत ग्रन्थमाला, वाराणसी, 1987
5. नेने, गोपालशास्त्री एवं पन्त, नित्यानन्द, कात्यायन-श्रौतसूत्रम् (भाग 1-2), चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 1985
6. कात्यायन-श्रौतसूत्रम् (कर्कभाष्यसहितम्), प्रथम भाग, श्री लाल बहादुर शास्त्री केन्द्रीय संस्कृत विद्यापीठ, दिल्ली, 1982-85
7. वेबर, डॉ० ए०, कात्यायन-श्रौतसूत्रम्-कर्कभाष्य, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 1972
8. मालवीय, डॉ० सुधाकर (अनुवाद), पारस्करगृह्यसूत्र, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी
9. खेमराज श्रीकृष्णदास, पारस्करगृह्यसूत्र, मुंबई
10. डॉ० जगदीशचन्द्र (सम्पा०), पारस्करगृह्यसूत्र (हरिहरगदाधर-भाष्य), चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी
11. शास्त्री, डॉ० हरिदत्त, पारस्करगृह्यसूत्र (हरिहरभाष्यसहित), भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली
12. कातीयशुल्बसूत्र, विद्याधरगौड-कृत सरलावृत्ति, अच्युत ग्रन्थमाला, वाराणसी
13. कातीयशुल्बसूत्र, कर्क-महीधर-वृत्ति-सहित, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी

Option (II)

वर्गः 'ख' व्याकरणम्

COURSE CODE: SHSS SKT 13B 04 SE 3104

चतुर्दशपत्रम्: व्याकरण-परम्परा (1) - Paper- XIV: Vyākaraṇa-paramparā (1)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. भारतीयज्ञानमनीषोद्भूतायाः व्याकरणपरम्परायाः गभीरं विवेचनम्; 2. पाणिनिपूर्वाचार्याणां पाणिनीय-परम्परायाश्च सम्यक् परिचयः; 3. काशिकावृत्तिदृशा अष्टाध्याय्याः सूत्राणां सम्यगवगमनम्; 4. काशिकासाहित्यस्य कौमुदीसाहित्यस्य च तुलनात्मकं परिचयः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. पाणिनिपूर्वाचार्याणां पाणिनेः च व्याकरणपद्धतेः परम्परायाश्च विषये सम्यगवधारणं संजायेत।
2. काशिकादृशा पाणिनेः अष्टाध्याय्या अवगमनेन व्याकरणस्यान्तःप्रवेशाय सौकर्यं भूयात्।
3. संस्कृतव्याकरणस्य-व्याख्यानपरम्परायाः प्रमुखग्रन्थानामनुशीलनं सम्भवेत्।
4. वैयाकरणसम्प्रदायानां विषये सम्यक् ज्ञानेन व्याकरणशास्त्र-विकासस्य सम्यगवधारणं जायेत।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: पाणिनि-पूर्वाचार्याः (शाकटायनः, आपिशलिः, काशकृत्स्नः, व्याडी), पाणिनिः कात्यायनश्च

घटकम्-2: पाणिनिः, अष्टाध्यायी, प्रथमोऽध्यायः, प्रथमः पादः, सञ्ज्ञाविधायक-सूत्राणां काशिका-दृशा सोदाहरणं व्याख्या

घटकम्-3: पाणिनिः, अष्टाध्यायी, प्रथमोऽध्यायः, द्वितीयः पादः, सूत्राणां काशिका-दृशा सोदाहरणं व्याख्या

घटकम्-4: काशिका-साहित्यं कौमुदी-साहित्यं च - विवेचनात्मकमनुशीलनम्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. दहाल, लोकमणि, व्याकरणशास्त्रेतिहासः, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली, 2018
2. Belvelkar, Shripada Krishna, Systems of Sanskrit Grammar, New Bharatiya Book Corporation, New Delhi, 2015
3. जिज्ञासु, ब्रह्मदत्त, अष्टाध्यायी (भाष्य), प्रथमावृत्ति (प्रथम भाग), रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत, 2013
4. भट्टोजिदीक्षितकृत-वैयाकरण-सिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्ध), मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2011
5. Cardona, George, Pāṇini: A Survey of Research, Motilal Banarsidass, Delhi, 1997
6. वेदपाल विद्याभास्कर, अष्टाध्यायी-काशिका (प्रथमाध्यायः), साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ, 1985
7. Hartmut Scharfe, Wiesbaden; A History of Grammatical Literature, Otto Harrassowitz, 1977
8. त्रिपाठी, रामसुरेश, संस्कृतव्याकरणदर्शन, राजकमल प्रकाशन, दिल्ली, 1972
9. त्रिपाठी, डॉ० जयशंकरलाल एवं मालवीय, सुधाकर (सम्पा०), काशिकावृत्ति (न्यास-पदमञ्जरी-सहित), तारा पब्लिकेशन, वाराणसी, 1967
10. भट्टाचार्य, रामशंकर, पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, इण्डोलोजिकल हाउस, वाराणसी, 1966
11. मीमांसक, युधिष्ठिर, संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग 1-2), रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत, 1963
12. वर्मा, सत्यकाम, संस्कृत व्याकरण का उद्भव और विकास, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली
13. मिश्र, श्रीनारायण, काशिका-हिन्दी-टीका

★ ★ ★

COURSE CODE: SHSS SKT 13B 05 SE 3104

पञ्चदशपत्रम् : व्याकरण-दर्शनम् (1) - Paper- XV: Vyākaraṇa-darśanam (1)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. संस्कृत-व्याकरणदर्शनस्योदभव-विकास विषये परिचयप्रदानम्; 2. व्याकरणशास्त्रे ख्यातेषु त्रिमुनिष्वन्यतमस्य भाष्यकारपतञ्जलेः महाभाष्यस्य विषयविवेचनं सममेव च व्याकरणशास्त्रस्य प्रयोजनादि-विषयानां परिचयः; 3.

भर्तृहरेः स्थापितस्य स्फोटवादस्यानुशीलम्; 5. वाक्यपदीयान्तर्ग-ब्रह्मकाण्डे विवेचितानां दार्शनिकत्वानां गहनपरिज्ञानाम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. व्याकरणदर्शनविषये विवेचनात्मकरीत्या सम्यगवधारणम्।
2. भाष्यकारपतञ्जलेः महाभाष्यस्य पस्पशाह्निके परामृष्टानां पाणिनीय-व्याकरणस्य मौलिक-सिद्धान्तानां विषये सम्यक् संज्ञानं भूयात्।
3. भर्तृहरेः वाक्यपदीय-गत-ब्रह्मकाण्डस्याध्ययनेन शब्दब्रह्मविषये स्फोटवादस्यो च विषये सम्यगवगमनम्।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: पतञ्जलिकृत-महाभाष्यस्य प्रथममाह्निकम् (पस्पशाह्निकम्), आरम्भतः 'सिद्धे शब्दार्थसम्बन्धे' पर्यन्तम्

घटकम्-2: पतञ्जलिकृत-महाभाष्यस्य प्रथमम् आह्निकम् (पस्पशाह्निकम्) – 'यथा लौकिकवैदिकेषु' इत्यतः समाप्तिं यावत्

घटकम्-3: भर्तृहरिकृत-वाक्यपदीयस्य ब्रह्मकाण्डम्, कारिकाः 1-73

घटकम्-4: भर्तृहरिकृत-वाक्यपदीयस्य ब्रह्मकाण्डम्, कारिकाः 74तः समाप्तिं यावत्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Katre, S.M., Aṣṭādhyāyī of Pāṇini, Motilal Banarsidass, Delhi, 2015
2. Vasu, Srisa Chandra, The Siddhānta Kaumudī of Bhattoji Diksita, 2 Vols, Motilal Banarsidass, Delhi, 2014
3. Thompson, Stephen Peter, Vyākaraṇa Mahābhāṣya of Patanjali on Panini 3.1 (Ahnikas 1 to 6), Motilal Banarsidass, Delhi, 2010
4. Vasu, Srisa Chandra, The Ashtādhyāyī of Panini - 2 Vols, Motilal Banarsidass, Delhi, 2009
5. वेदालंकार, भीमसिंह, संस्कृतव्याकरणदर्शन, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2006
6. वेदालंकार, भीमसिंह, व्याकरणमहाभाष्य : विद्यानिधि हिन्दी व्याख्या, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2004
7. वेदालंकार, भीमसिंह, व्याकरणशास्त्रीय लोकन्यायरत्नाकर, पेनमैन पब्लिशर्स, दिल्ली, 2001
8. Shastri, Gaurinath, The Philosophy of Word and Meaning, Sanskrit College Calcutta, Kolkata, 1999
9. Barthakuria, A.C., The Philosophy of Sanskrit Grammar, Punthi Pustak, Kolkata, 1997
10. Iyer, K.A.S. (Ed.), Vākyapadīya of Bhartṛhari (with the Comms : Vṛtti & Paddhati), Deccan College Post Graduate & Research Institute, Pune, 1995
11. अवस्थी, शिवशंकर, वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) हिन्दी व्याख्या, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1990
12. Shastri, Charudev, Panini Re-interpreted, Motilal Banarsidass, Delhi, 1990
13. वेदालंकार, भीमसिंह, पातञ्जल महाभाष्य में अपूर्व कल्पनाएँ, परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 1988
14. शास्त्री, आर० के० तथा कुदाल, डी० (सम्पा०), व्याकरणमहाभाष्य (कैयट-कृत 'प्रदीप' तथा नागेश-कृत 'उद्घोत' सहित, भाग-1), वाराणसी, 1987
15. वेदालंकार, भीमसिंह. पातञ्जल महाभाष्य में प्रत्याख्यात सूत्र : एक समीक्षात्मक अध्ययन, निर्मल बुक एजेन्सी, कुरुक्षेत्र, 1987
16. वर्मा, सत्यकाम, भाषातत्त्व और वाक्यपदीय, भारतीय प्रकाशन, दिल्ली, 1983
17. Chakravarti, P.C., The Philosophy of Sanskrit Grammar, University of Calcutta, Kolkata, 1983
18. Gaurinath Shastri, A Study in the Dialectics of Sphoṭa, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980
19. वर्मा, सत्यकाम, व्याकरण की दार्शनिक भूमिका, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली, 1971
20. वेदव्रत (सम्पा०), व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-1), हरियाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर, 1962
21. मीमांसक, युधिष्ठिर (व्याख्या०), महाभाष्यम् (प्रथमो भागः), रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत
22. मिश्र, मथुराप्रसाद (व्याख्या० तथा सम्पा०), व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक 1-5), चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी

23. भाण्डारी, माधव शास्त्री एवं विद्यावाचस्पति, वेदप्रकाश (व्याख्या०), व्याकरणमहाभाष्य (आह्निक 1-2), मेहरचन्द लखमनदास पब्लिकेशन्स, दिल्ली
24. शुक्ल, रामगोविन्द (हिन्दी व्याख्या०), वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), काशी संस्कृत ग्रन्थमाला
25. वामदेवाचार्य (व्याख्या०), वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), कृष्णदास अकादमी, वाराणसी
26. पाण्डेय, रामाज्ञा, व्याकरणदर्शनभूमिका, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी

★ ★ ★

COURSE CODE: SHSS SKT 13B 06 SE 3104

षोडशपत्रम् : व्याकरण-प्रक्रिया (1) - Paper- XVI: Vyākaraṇa-prakriyā (1)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. विशिष्ट-प्रक्रियाग्रन्थस्य सिद्धान्तकौमुद्याः समीचीनतया अध्ययनाय प्रयत्नः; 2. षड्लिङ्गरूपाणां स्त्रीप्रत्ययानां च सम्यगध्ययनाध्यापनम्; 3. समास-तद्धितादि विशिष्टपदानां रचना-प्रक्रियायाः सम्यगवगमनम्; 4. पदरचनाप्रक्रियायाः सम्यगवबोधनेन संस्कृत-भाषायाः लेखने वादनेऽन्यव्यवहारे च सम्यक् सामर्थ्य-विकासः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. संस्कृत व्याकरणदृशा प्रमुख-प्रक्रिया-ग्रन्थस्य सिद्धान्तकौमुद्याः सम्यगध्ययनाध्यापनं भूयात्।
2. सिद्धान्तकौमुद्याः बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीनां व्याख्यानमपि सम्यक् परिशीलनं संभवेत्।
3. शास्त्रीयव्यवहारार्थं व्याकरणस्य विशिष्टतत्त्वानां समुचितरीत्या षड्लिङ्ग-स्त्रीप्रत्यय-समास-तद्धितादि विषयाणामवधारणम्।
4. आगामी-शोधकार्यार्थं विद्यार्थीनां मार्गप्रशस्तिः, विभिन्न-शास्त्राणां पाठन-लेखन-विवेचनादि रीत्या सम्यग् परिश्रमेण संभवेत्।

पाठ्यक्रमः –

अधस्तनेषु प्रकरणेषु सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या सूत्र-वार्तिकोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च -

घटकम्-1: भट्टोजिदीक्षितकृत-वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता) –

अजन्त-पुंलिङ्ग-प्रकरणाद् आरभ्य अजन्त-नपुंसकलिङ्ग-प्रकरणं यावत्

घटकम्-2: स्त्रीप्रत्यय-प्रकरणम्

घटकम्-3: समासः - अव्ययीभावसमासप्रकरणम्, तत्पुरुषसमासप्रकरणम्

घटकम्-4: तद्धितेष्वपत्याधिकार-प्रकरणे ‘समर्थानां प्रथमाद् वा’ (सूत्रसंख्या 1072) इति सूत्रादारभ्य ‘क्षुद्राभ्यो वा’ (सूत्रसंख्या 1137) इति सूत्रं यावत्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Katre, S.M., Aṣṭādhyāyī of Pāṇini, Motilal Banarsidass, Delhi, 2015
2. Vasu, Srisa Chandra, The Siddhānta Kaumudī of Bhattoji Diksita, 2 Vols, Motilal Banarsidass, Delhi, 2014
3. Thompson, Stephen Peter, Vyākaraṇa Mahābhāṣya of Patanjali on Panini 3.1 (Ahnika 1 to 6), Motilal Banarsidass, Delhi, 2010
4. Vasu, Srisa Chandra, The Aṣṭādhyāyī of Panini - 2 Vols, Motilal Banarsidass, Delhi, 2009
5. Shastri, Charudev, Panini Re-interpreted, Motilal Banarsidass, Delhi, 1990

6. गिरिधर शर्मा चतुर्वेदी, परमेश्वरानन्द शर्मा विद्याभास्कर, वैयाकरण-सिद्धान्तकौमुदी (भाग 1-4), मोतीलाल बनारसीदास, नई दिल्ली, 1958
7. पाण्डेय, गोपालदत्त (व्याख्या०), वैयाकरण-सिद्धान्तकौमुदी (भाग 1-2), चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी

★ ★ ★

Option (III)

वर्ग: 'ग' संस्कृतसाहित्यम्

COURSE CODE: SHSS SKT 13C 07 SE 3104

चतुर्दशपत्रम्: नाट्य-शास्त्रम् - Paper- XIV: Nāṭya-śāstram

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. संस्कृतसाहित्यस्य विशिष्टविधायाः नाट्यशास्त्रस्याध्ययनम्; 2. ऐतिहासिकानुशीलनेन सह नाट्यशास्त्रीयग्रन्थानां तेषां कर्तृणां च विषये सम्यक् परिज्ञानम्; 3. नाट्यशास्त्रकार-भरतदृष्ट्या नाट्यमण्डपस्य रङ्गभूमेः वा सम्यगवबोधनम्; 4. महाकवि-धनञ्जयकृत-दशरूपकग्रन्थाधारेण दशानां रूपकाणां तेषां लक्षणोदाहरणानां च विवेचनम्; 5. प्राचीनभारतीयनाट्यकलायाः विषये विद्यार्थीभ्यः परिचय-प्रदानम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. प्राचीन-भारतीय-नाट्यशास्त्रीयपरम्परायाः सम्यक् पाठनं भूयात्।
2. ऐतिहासिकदृष्ट्या कालक्रमानुसारं च नाट्यशास्त्रीयाणां ग्रन्थानां तेषां विषयाणां च सम्यगवबोधनं स्यात्।
3. रङ्गभूमौ प्रयुक्तानां तत्त्वानां गहनमध्ययनमनुशीलनं क्रमिको विकासस्य च विवेचनं भवेत्।
4. नाट्यशास्त्रे दशरूपके च वर्णीतानां विषयाणां तुलनया परामर्शः शक्नुयात्।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: नाट्यशास्त्रस्य इतिहासः (परिचयः - भरतः, रामचन्द्रगुणचन्द्रौ, सागरनन्दी, धनञ्जयः, विश्वनाथः, शिंगभूपालः, रूपगोस्वामी, शारदातनय एतेषां नाट्यग्रन्थानां च परिशीलनम्)

घटकम्-2: भरतकृत-नाट्यशास्त्रम् द्वितीयोऽध्यायः (रङ्गभूमिः)

घटकम्-3: धनञ्जयकृत-दशरूपकम्, प्रथमः प्रकाशः - कारिकाव्याख्या आलोचनात्मकः प्रश्नश्च

घटकम्-4: दशरूपकम्, तृतीयः प्रकाशः - टिप्पण्यात्मकः प्रश्नः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Dasgupta, S.N., A History of Sanskrit Literature: Classical Period, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
2. Keith, A. B., History of Sanskrit Literature, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
3. व्यास, भोलाशङ्कर, हिन्दी दशरूपक, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2017
4. Ghosh, M. M., Nāṭyaśāstram, Chaukhamba Publications, Varanasi, 2016

5. Krishnamachariar, M., History of Classical Sanskrit Literature, Motilal Banarsidass, Delhi, 2016
6. MacDonnell, A. A., A History of Sanskrit Literature, Kaveri Books, New Delhi, 2015
7. Tripathi, Radhavallabh, Nāṭyaśāstra in the Modern World, D K Print World Limited, Delhi, 2014
8. De, S.K., History of Sanskrit Poetics, Motilal Banarsidass, New Delhi, 2014
9. द्विवेदी, पारसनाथ, नाट्यशास्त्र का इतिहास, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी, 2012
10. Tripathi, Radhavallabh, Nāṭyaśāstra and the Indian Dramatic Tradition, D K Print World Limited, Delhi, 2012
11. Rangacharya, Adya, Introduction to Bharata's Nāṭyaśāstra, Munshiram Manoharlal Publications, Delhi, 2005
12. Nagar, R.S., Nāṭyaśāstra of Bharatamuni, Parimal Publications, New Delhi, 2005
13. Keith, A.B., Sanskrit Drama, Motilal Banarsidass, New Delhi, 1998
14. शास्त्री, श्रीनिवास (सम्पा०), धनञ्जयकृत-दशरूपक, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ, 1994
15. Wilson, H. H., Dramas, Chaukhamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 1983
16. Bhat, G.K., Theatric Aspects of Sanskrit Drama, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, 1983
17. व्यास, भोलाशङ्कर (सम्पा०), दशरूपक, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी, 1962
18. Mukund, D.R., Types of Sanskrit Drama, Urmi Prakashan Mandir, Karachi, 1936
19. महाराज, श्रीचरण तीर्थ (सम्पा०), दशरूपक, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी
20. रमाकान्त त्रिपाठी, संस्कृत नाट्यसिद्धान्त, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी
21. नाट्यशास्त्रम्, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी

COURSE CODE: SHSS SKT 13C 08 SE 3104

पञ्चदशपत्रम् : नाट्य-साहित्यम् - Paper- XV: Nāṭya-sāhityam

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. भासकृतरूपकयोः कर्णभार-प्रतिमयोः शूद्रकस्य च मृच्छकटिकस्य सम्यग्ध्ययनमनुशीलनम्; 2. रूपकाणां प्रायोगिक-पक्षस्य विवेचनात्मकः परिचयः 3. भास-शूद्रकयोः नाट्यशैल्याः मौलिकतायाः प्रतिपादनम्; 4. रूपकेषु निहितानां प्राचीनभारतीय-सामाजिक-राजनीतिक-सांस्कृतिकादि-विषयगतानां तत्त्वानां सम्यक् प्रतिपादनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. नाट्यशास्त्रीयपरम्परायाः ज्ञानेन साकं नाटकानामध्ययनात् नाट्यतत्त्वानां ज्ञानं परिनिष्ठितं भवेत्।
2. अयं पाठ्यक्रमः रूपकेषु विभिन्नयामानां परिचयेन सह तेषां प्रयोगार्हतामपि प्रदर्शयेत्, येन विद्यार्थिनः नाट्यसाहित्याध्ययने इच्छुकाः भवेयुः।
3. परस्पर-परिचर्चया संस्कृत-रूपकाणां विकास-पक्षः सम्यक् परिज्ञायेत।
4. भास-शूद्रकयोः नाट्य-रचनाशैलीं ज्ञात्वा समालोचनात्मकमध्ययने सौकर्यं जायेत।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: भासकृतं कर्णभारम्

घटकम्-2: भासकृतं प्रतिमानाटकम्

घटकम्-3: शूद्रकस्य मृच्छकटिकम् (1-6 अङ्काः)

घटकम्-4: शूद्रकस्य मृच्छकटिकम् (7-10 अङ्काः)

अनुशासितग्रन्थाः

1. Keith, A. B., History of Sanskrit Literature, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
2. Dasgupta, S.N., A History of Sanskrit Literature: Classical Period, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
3. Shastri, Dharanand, Pratimānāṭakam, 2016
4. मिश्र, जगदीशचन्द्र (सम्पादित), प्रतिमानाटकम्, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी, 2016
5. Krishnamachariar, M., History of Classical Sanskrit Literature, Motilal Banarsidass, Delhi, 2016
6. Kale, M.R., Mṛcchakaṭikam of Śūdraka, Motilal Banarsidass, Delhi, 2015
7. मिश्र, जगदीशचन्द्र (सम्पादित), मृच्छकटिकम्, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी, 2015
8. Sharma, S.K., Karnabharam and Madhyamavyayoga, Parimal Publications, New Delhi, 2005
9. उपाध्याय, बलदेव, संस्कृत साहित्य का इतिहास, शारदा पब्लिसर्स, दिल्ली, 2001
10. Keith, A.B., Sanskrit Drama, Motilal Banarsidass, New Delhi, 1998
11. Woolner, A. C., Thirteen Plays of Bhāsa, Motilal Banarsidass, New Delhi, 1991
12. Devadhar, C.R., Bhāsa-nāṭaka-cakram, Motilal Banarsidass, New Delhi, 1987
13. Wilson, H. H., Dramas, Chaukhamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 1983
14. Oliver, R.P., Mṛcchakaṭikam: The Little Clay Cart: A Drama In Ten Acts, Greenwood Press, 1975
15. Mukund, D.R., Types of Sanskrit Drama, Urmi Prakashan Mandir, Karachi, 1936
16. Vaidya, C.V., History of Sanskrit Literature, Poona, 1930

COURSE CODE: SHSS SKT 13C 09 SE 3104

षोडशपत्रम्: संस्कृत-पद्यसाहित्यम् - Paper-XVI: Saṁskṛta-padyasāhityam

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. कालिदास-कृतयोः महाकाव्ययोः रघुवंशकुमारसंभवयोः परिचयेन साकं प्रथमपञ्चमयोः सर्गयोः यथाकाव्यं सम्यगध्ययननुशीलनं च; 2. भारविकृतस्य किरातार्जुनीय-महाकाव्यस्य परिचयः प्रथमसर्गस्य च सम्यगध्ययनम्; 3. श्रीहर्षकृतस्य नैषधीयचरितस्य परिचयः प्रथमसर्गस्य च सम्यगध्ययनम्; 4. त्रयाणामेतेषां महाकवीनां जीवन-कृतित्वस्य सम्यक् परिज्ञानम्; 5. एषु महाकाव्येष्वगतानां तत्त्वानां रस-छन्दोऽलंकारणामपि सम्यक् परिचयः।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. काव्यशास्त्रीयतत्त्वानां परिशीलनपूर्वकं काव्यानामध्ययनेन काव्यगुणानां सुष्ठु परिचयः भवेत्।
2. अयं पाठ्यक्रमः विशिष्टकाव्यगतानां विभिन्नानामायामानां परिचयेन सह तेषां काव्यसौन्दर्यस्य कक्षायां विवेचनं भवतु।
3. एतेषां काव्यानामध्ययनेन सांस्कृतिकैतिहासिकज्ञानवृद्धिः जायेत।

4. विभिन्नकवीनां रचनाशैल्याः सह कालिदास-भारवि-श्रीहर्षैः कृतानां काव्यानां समालोचनात्मक-
मध्ययनेन काव्यतत्त्वानां परिज्ञाने सौकर्यं संभूयात्।

पाठ्यक्रमः –

घटकम्-1: कालिदासकृतं रघुवंशम् (प्रथमः सर्गः)

घटकम्-2: कालिदासकृतं कुमारसम्भवम् (पञ्चमः सर्गः)

घटकम्-3: भारवीकृतं किरातार्जुनीयम् (प्रथमः सर्गः)

घटकम्-4: श्रीहर्षकृतं नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः)

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. Kale, M.R., Kumārasaṁbhavam of Kālidāsa, Motilal Banarsidass, 2017
2. Shastri, Shri Nivas, Raghuvamśa-mahākāvyaṁ, Delhi, 2017
3. Keith, A. B., History of Sanskrit Literature, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
4. Dasgupta, S.N., A History of Sanskrit Literature: Classical Period, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017
5. Hanskar, A.N.D., Raghuvamśam, Penguin Publications, New Delhi, 2016
6. Krishnamachariar, M., History of Classical Sanskrit Literature, Motilal Banarsidass, Delhi, 2016
7. MacDonnell, A. A., A History of Sanskrit Literature, Kaveri Books, New Delhi, 2015
8. Pandeya, Janardana Shastri, Kirātārjunīyam of Bhāravi, Motilal Banarsidass, Delhi, 2014
9. Unni, N. P., Raghuvamśa of Kālidāsa, New Bharatiya Book Corporation, Delhi, 2013
10. त्रिपाठी, श्रीकृष्णमणि (सम्पादित), रघुवंशम्, चौखम्बा पब्लिकेशन्स, वाराणसी, 2012
11. आचार्य, नारायण (सम्पादित), नैषधीयचरितम्, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी, 2012
12. Pandey, Pradyuman, Kumāra-saṁbhavam, Chaukhamba Publications, Varanasi, 2011
13. Kale, M. R., Raghuvamśa of Kālidāsa, Motilal Banarsidass, Delhi, 2008
14. M.R. Kale, Kirātārjunīyam of Bhāravi, Motilal Banarsidass, Delhi, 2008
15. पन्त, महादेव (सम्पादित), नैषधीयचरितम्, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2011
16. उपाध्याय, बलदेव, संस्कृत साहित्य का इतिहास, शारदा पब्लिसर्स, दिल्ली, 2001
17. Raghavan, V., The Number of Rasas, Adyar Library & Research Centre, Chennai, 1975
18. Vaidya, C.V., History of Sanskrit Literature, Poona, 1930

Option (IV)

वर्गः - घ (भारतीयदर्शनम्)

COURSE CODE: SHSS SKT 13 D 10 SE 3104

चतुर्दशपत्रम्: भारतीयदर्शनस्य इतिहासः - Paper- XIV: Bhāratīyadarśanasya Itihāsaḥ

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. वैदिकपरम्परायामुपलभ्यमानानां दार्शनिकतत्त्वानां परिचयः; 2. भारतीय-दर्शनस्य आस्तिक-नास्तिक-धारयोः सम्यक् परिज्ञानम्; 3. दर्शनशास्त्रस्यैतिह्यस्य गभीरमध्ययनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः विकासस्य सम्यगवधारणं भवेत्।
2. आस्तिक-नास्तिक-धारयोः तुलनात्मकानुशीलनेन तयोः विचार-भेदस्य ज्ञानं लभेत्।
3. षड्दर्शनानां प्रतिपाद्यानुशीलनेन तेषां परस्परपूरकत्वमनुभूय अविरोधित्वं जानीयात्।
4. दार्शनिकग्रन्थानामध्ययनेनानुशीलनेन च प्रौढशास्त्रेषु गति-प्रवृत्तिः समुत्पद्येता।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: वैदिक-दर्शनम् (वेदेषु, ब्राह्मणग्रन्थेषु उपनिषत्सु च विद्यमानानां दार्शनिकतत्त्वानां परिचयः), पुराण-दर्शनम् (अग्निपुराणे विद्यमानानां दार्शनिकतत्त्वानां परिचयः) च

घटकम्-2: नास्तिक-दर्शनानि (षड्-नास्तिकदर्शनानां – माध्यमिकः, योगाचारः, सौत्रान्तिकः, वैभाषिकः, चार्वाकः दिगम्बरश्च – सामान्यपरिचयः)

घटकम्-3: सांख्यदर्शनम्, योगदर्शनम्, न्यायदर्शनम्, वैशेषिकदर्शनम् - सामान्यपरिचयः

घटकम्-4: पूर्वमीमांसा-दर्शनम्, उत्तरमीमांसा-दर्शनम् - सामान्यपरिचयः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. शर्मा, उमाशंकर ऋषि (व्या०), सर्वदर्शनसंग्रहः, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी (पुनर्मुद्रित), 2019.
2. Dasgupta, Surendranath, History of Indian Philosophy (in 6 vols) (Reprint), Rupa Publications, Delhi, 2018.
3. Vidyabhushan, Satis Chandra, History of Indian Logic: (Ancient, Mediaeval and Modern Schools) (Reprint), Motilal Banarsidass, New Delhi, 2015.
4. Chattopadhyaya, D.P., Lokāyata: A Study in Ancient Indian Materialism, People's Publishing House (Reprint), 2006.
5. Hirianna, M, Essentials of Indian Philosophy (Reprint), Motilal Banarsidass, Delhi, 2015.
6. Kar, Bijayananda, The Philosophy of Lokayata, Motilal Banarsidass, Delhi, 2013.
7. शर्मा, डॉ० चन्द्रधर, भारतीय दर्शन का तात्त्विक सर्वेक्षण, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2013.
8. Chatterjee, Sarat Chandra, An Introduction to Indian Philosophy (Reprint), Rupa & Co., Delhi, 2012.
9. Radhakrishnan, S., Indian Philosophy (Reprint), Oxford, 2008.
10. उपाध्याय, आचार्य बलदेव, पुराण-विमर्श, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, (Reprint) 2007.
11. Sinha, Jadunath, Outlines of Indian Philosophy, Pilgrims Publishing, 2007.
12. अलंकार, वीरेन्द्र कुमार, मीमांसा दर्शन (तर्क-अध्ययन), भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली, 2006.
13. वेदवाचस्पति, प्रियव्रत, वेद और उसकी वैज्ञानिकता, गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय, हरिद्वार, 2005.
14. वेदालंकार, जयदेव, भारतीय दर्शन (तत्त्व और ज्ञानमीमांसा के मौलिक सम्प्रत्यय), न्यू भारतीय बुक कॉर्पोरेशन, नई दिल्ली, 2004.
15. देवराज, नन्द किशोर, भारतीय दर्शन, उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान, लखनऊ, 2002.
16. चतुर्वेदी, गिरिधर शर्मा, पुराणपरिशीलनम्, विहार राष्ट्रभाषा परिषद्, पटना, 2000.
17. Sarma, BNK, History of Dvaita School of Vedanta and its Literature (in 2 vols) (Reprint), Motilal Banarsidass, New Delhi, 2000.
18. Narasimhachary, M., Contribution of Yāmūnācārya to Viśiṣṭādvaita, Sri Jayalakshmi Publications, Hyderabad, 1998.
19. भार्गव, दयानन्द, वेद-विज्ञान-वीथिका, नाग प्रकाशन, दिल्ली, 1996.
20. अभिमन्यु, वेदान्तविमर्श, परिमल पब्लिकेशन्स, दिल्ली, 1991.

21. Thangaswami, R., Advaita Vedānta Literature: A Bibliographical Survey, University of Madras, Chennai, 1980.
22. Raghavan, VKSN., A History of Viśiṣṭādvaita Literature, Ajanta Publications, Chennai, 1979.
23. सिद्धा, हेरेन्द्र प्रसाद, भारतीय दर्शन की रूपरेखा (द्वितीय संस्करण), मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1979.
24. Bharatiya, M.C., Causation in Indian Philosophy (with Special reference to Nyāya Vaiśeṣika), University Press, Vimal Prakashan, Ghaziabad, 1973.
25. पाठक, सर्वानन्द, चार्वाकदर्शन की शास्त्रीय समीक्षा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1968.
26. उपाध्याय, आचार्य बलदेव, भारतीय दर्शन, शारदा मन्दिर, वाराणसी, 1942.
27. Jha, Ganganath, Vaisheshika Darshana, Nagari Pracharini Sabha, Benares, 1921.
28. Cowell, E.B. & Gough A.E. (Eng. Tr.), Sarvadarśanasamgraha, Trubner & Co, Ludgate Hill, London, 1882.
29. त्रिपाठी, श्रीकृष्णमणि, पुराणपर्यालोचनम्, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
30. उपाध्यायः, वाचस्पति, मीमांसादर्शनविमर्शः, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली.

★★★

COURSE CODE : SHSS SKT 13 D 11 SE 3104
पञ्चदशं पत्रम् : न्यायदर्शनम्, पूर्वमीमांसादर्शनं काश्मीरशैवदर्शनं च

Paper-XV: Nyāyadarśanam, Pūrvamīmāṃsādarśanam Kāśmīraśaivadarśanam Ca

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. न्यायवैशेषिक-परम्परायाः सम्यगवधारणम्; 2. विश्वनाथ-भट्टाचार्यकृत-भाषापरिच्छेदस्य कारिकावलयपरनाम्नः ग्रन्थस्य सुष्ठुरूपेण प्रशिक्षणम्; ३. स्वोपज्ञटीकायाः न्यायमुक्तावल्याः दिनकरी-रामरुद्री-मंजूषाद्यन्यटीकानामपि च तत्त्वानुशीलनपूर्वकं विषयविशदीकरणम्; 4. मानमेयोदयस्य षट्त्रिंशत्तत्त्वसन्दोहस्य च दार्शनिकसिद्धान्तानां विचारविनिमय-माध्यमेन सम्यगनुशीलनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. स्वोपज्ञ-न्यायमुक्तावली-सहितस्य भाषापरिच्छेदस्य परिशीलने रुचिः जायेत।
2. न्यायदर्शन-प्रत्यक्षप्रमाणस्याध्ययनं भाषापरिच्छेद-सन्दर्भेण कुर्यात् ।
3. प्रौढग्रन्थस्य मानमेयोदयस्य गभीराध्ययनेन तस्य परिज्ञानं सम्भवेत्।
4. लघुग्रन्थः षट्त्रिंशत्तत्त्वसन्दोहः त्रिकाभिधस्य काश्मीरशैवदर्शनस्य मूलग्रन्थः, अस्यानुशीलनेन काश्मीरशैवदर्शनस्य ज्ञानं संभवेत्।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: भाषापरिच्छेदः न्यायमुक्तावलीसहितः, प्रत्यक्षखण्डः - (1-32 कारिकाः)

घटकम्-2: भाषापरिच्छेदः न्यायमुक्तावलीसहितः, प्रत्यक्षखण्डः - (33-65 कारिकाः)

घटकम्-3: मानमेयोदयः (केवलं मेयभागः)

घटकम्-4: षट्त्रिंशत्तत्त्वसन्दोहः राजानकानन्दवृत्तिसहितः

अनुशंसितग्रन्थाः

1. मिश्र, सच्चिदानन्द, न्यायदर्शनम्, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली, 2018
2. शास्त्री, धर्मेन्द्रनाथ (व्या०), न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, प्रत्यक्षखण्डः, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2017

3. Swami Lakshmanjoo, Kashmir Shaivism, The Secret Supreme, Ishwar Ashram Trust, Srinagar, 2016
4. मुसलगांवकर, गजानन शास्त्री मुसलगांवकर (व्या०), न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, प्रत्यक्षखण्डः, चौखम्बा, वाराणसी, 2014
5. मुसलगांवकर, गजानन शास्त्री मुसलगांवकर (व्या०), मीमांसापरिभाषा, चौखम्बा, वाराणसी, 2014
6. शर्मा, डॉ० चन्द्रधर, भारतीय दर्शन का तात्त्विक सर्वेक्षण, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2013
7. स्वामी योगीन्द्रानन्दः (व्या०), मानमेयोदयः नारायणद्वयीप्रणीतः, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2009
8. शास्त्री, अशोक चन्द्र गौर, न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, दिनकरी-रामरुद्री-टीकासहिता, चौखम्बा, वाराणसी, 2005
9. वेदवाचस्पति, प्रियव्रत, वेद और उसकी वैज्ञानिकता, गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय, हरिद्वार, 2005
10. वेदालंकार, जयदेव, भारतीय दर्शन (तत्त्व और ज्ञानमीमांसा के मौलिक सम्प्रत्यय), न्यू भारतीय बुक कॉर्पोरेशन, नई दिल्ली, 2004
11. भार्गव, दयानन्द, वेद-विज्ञान-वीथिका, नाग प्रकाशन, दिल्ली, 1996
12. वेदालंकार, जयदेव, भारतीय दर्शन की समस्याएँ, प्राच्य विद्याशोध प्रकाशन, हरिद्वार, 1986
13. अवस्थी, डॉ० प्रेमा, मीमांसादर्शन का उद्भव और विकास, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, कानपुर, 1982
14. Bharatiya, M.C., Causation in Indian Philosophy, Vimal Prakashan, Ghaziabad, 1973
15. Jha, Ganganath, Pūrva Mīmāṃsā in its source, Banaras Hindu University, Varanasi, 1942
16. Jha, Ganganath, The Philosophical Discipline, Calcutta University, Calcutta, 1928
17. Jha, Ganganath, Nyāya Prakasha, Nagari Pracharini Sabha, Benares, 1920
18. शास्त्री, टी. गणपति, मानमेयोदयः नारायणभट्ट-नारायणपण्डिताभ्यां प्रणीतः, तिरुवनन्तपुरम्, 1912
19. Jha, Ganganath, The Prabhakara School of Purva Mimamsa, Allahabad University, Allahabad, 1911
20. सिंह, चन्द्रधारी (व्या०), न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, भारतीयविद्या प्रकाशन, दिल्ली
21. Swami Madhavananda (Eng. Tr. & Notes), Bhāṣāpariccheda with Mukṭāvalī, Advaita Ashram, Calcutta
22. Shastri, Surya Narayan (Eng. Tr. & Comm.), Mānameyodaya by Narayan-duo, Theosophical publishing House, Adyar, Madras, 1933
23. उपाध्याय, वाचस्पति, मीमांसादर्शनविमर्शः, भारतीयविद्याप्रकाशन, दिल्ली
24. पण्डित, बलजिन्नाथ, काश्मीर शैवदर्शन
25. झा, अनिरुद्ध, तत्त्व-मीमांसा की रूपरेखा, दिल्ली
26. वेदालंकार, जयदेव, भारतीय दर्शन (तत्त्व और ज्ञानमीमांसा के मौलिक सम्प्रत्यय), मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली
27. भारतीय, महेश, भारतीय दर्शन की मुख्य समस्याएँ, गाजियाबाद
28. भार्गव, दयानन्द, वेद-विज्ञान-वीथिका, नाग प्रकाशन, दिल्ली

★★★

COURSE CODE: SHSS SKT 13 D 12 SE 3104

षोडशं पत्रम् : प्रमुखदार्शनिकसिद्धान्ताः - Paper- XVI: Pramukha-dārśanika-siddhāntāḥ

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. अध्येतृभ्यः भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः बौद्धार्हत-सिद्धान्तयोः सम्यगवधारणम्; 2. रामानुज-दर्शनस्य सुष्ठुरूपेण प्रशिक्षणम्; 3. पूर्णप्रज्ञदर्शनस्य तत्त्वानुशीलनपूर्वकमध्यापनम्; 4. विभिन्न- दार्शनिकसिद्धान्तानां विचारविनिमयपूर्वकं सम्यगनुशीलनम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. भारतीय-दार्शनिकसिद्धान्तेषु नास्तिकपरम्परायाः बौद्धार्हत-सिद्धान्तयोः परिशीलने रुचिः कुर्यात्।
2. अद्वैतवेदान्ते ब्रह्मसूत्रोपरि रामानुजभाष्याध्ययने अनुशीलने च प्रवृत्तिः जायताम्।
3. द्वैतदर्शने माध्ववेदान्त-धारायां पूर्णप्रज्ञस्य आनन्दतीर्थापरनाम्नः ग्रन्थानां परिशीलने प्रेरणां लभेत्।

4. विभिन्न-दार्शनिकसिद्धान्तानामध्ययनात् प्राच्य-पाश्चात्य-दर्शनयोः परितोलने प्रवर्तेता

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: सर्वदर्शनसंग्रहः, माधवाचार्यकृतः - बौद्धदर्शनम्

घटकम्-2: सर्वदर्शनसंग्रहः, माधवाचार्यकृतः - आर्हतदर्शनम्

घटकम्-3: सर्वदर्शनसंग्रहः, माधवाचार्यकृतः - रामानुजदर्शनम्

घटकम्-4: सर्वदर्शनसंग्रहः, माधवाचार्यकृतः - पूर्णप्रज्ञदर्शनम्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. शर्मा, उमाशंकर ऋषि (व्या०), सर्वदर्शनसंग्रहः, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी (पुनर्मुद्रित), 2019
2. रटाते, माधव जनार्दन (व्या.), सर्वदर्शनसंग्रहः, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली, 2011
3. Stchervatsky, Theodore, Buddhist Logic (Vos I & II), Motilal Banarsidass, Delhi, 2008
4. शास्त्री, कैलाशचन्द्र, जैन धर्म, आचार्य शांतिसागर 'छाणी' स्मृति ग्रन्थमाला, मथुरा, 2007
5. सर्वदर्शनसंग्रहः, आनन्दाश्रम, पुणे, 1999
6. Rani, Vijaya, Buddhist Philosophy as Presented in Mīmāṃsāślokaṅkārtika, Parimal Publications., Delhi, 1982
7. जैन, धर्मचन्द्र, अभिधर्मदेशना : बौद्ध सिद्धान्तों का विवेचन, कुरुक्षेत्र, 1982
8. शास्त्री, श्रीनिवास (व्या०), न्यायबिन्दुटीका, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ, 1975
9. शास्त्री, महेन्द्र कुमार, जैनदर्शन, श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला, वाराणसी, 1974
10. नथमल, मुनि, जैनदर्शन, मनन और मीमांसा, आदर्श साहित्य संघ प्रकाशन, चुरु, 1973
11. शास्त्री, श्रीनिवास, वाचस्पति मिश्र द्वारा बौद्ध दर्शन का विवेचन, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1968
12. उपाध्याय, बलदेव, बौद्धदर्शनमीमांसा, शारदा मन्दिर, वाराणसी, 1946
13. सांकृत्यायन, राहुल, बौद्धदर्शन, किताब महल, इलाहाबाद 1944
14. Cowell, E.B. & Gough A.E. (Eng. Tr.), Sarvadarśanasamgraha, Trubner & Co, Ludgate Hill, London, 1882
15. अभ्यङ्करः, काशीनाथ वासुदेव, माधवाचार्यकृतः सर्वदर्शनसंग्रहः, संस्कृतटीका, पुणे
16. कौठिया, , दरबारी लाल , जैनदर्शन और प्रमाणशास्त्र-परिशीलन

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

Generic Elective Course

Course Code: SHSS SKT 1302 GE 3104

प्राचीन-भारतीय-संस्कृतिः, दर्शनं भाषाविज्ञानं च(2) - Prācīna-bhāratīya-saṁskṛtiḥ,

Darśanaṁ Bhāṣāvijñānaṁ Ca(2)

माध्यमः – संस्कृतम्/हिन्दी/आङ्ग्लभाषा - Medium – Sanskrit/Hindi/English

L	T	P	Credits
3	1	0	4

उद्देश्यः/Objective:

1. संस्कृतेतर-विषयाणामध्येतृभ्यः संस्कृताध्ययनाय रुचिरुत्पादनम्; 2. भारतीयज्ञानसंपदाधारभूतानां ईशोपनिषद्-गीता-नीतिशतकादि-ग्रन्थानां परिचयार्थमौत्सुक्यजननम्; 3. संस्कृतेनोपनिबद्धानां नीतिवाक्यानां गीतायां वर्णितस्य आत्मसंयमयोगस्य च महत्त्वप्रतिपादनम्; 4. भाषाशास्त्राध्ययनाय प्रेरणाप्रदानम्।

पाठ्यक्रमाध्ययनस्य फलम् / Course Level Learning Outcome:

1. अध्येतारः ईशोपनिषदः तत्त्वं ज्ञात्वा अध्यात्मोन्नतिं प्रति प्रयत्नशीलाः भवेयुः।
2. इतरविषयाणामध्येतारः संस्कृतज्ञानेन तेषां प्रमुख-विषयानुगुणं संस्कृतभाषायामुपलभ्यमानानां ग्रन्थानां प्रत्याकृष्टाः भवितुं शक्नुयुः।
3. भारतीयसांस्कृतिकज्ञानस्यानुशीलनेन अध्येतृणां सर्वाङ्गीणा प्रोन्नतिः संभवेत्।
4. उपनिषद्-गीता-नीति-भाषाशास्त्रादीनां विषयाणां सम्यग्ध्ययनेनास्माकं सांस्कृतिक-परम्परायाः ज्ञानं भवेत्।

पाठ्यक्रमः -

घटकम्-1: ईशावास्योपनिषद्

घटकम्-2: भगवद्गीता - आत्मसंयमयोगो नाम षष्ठोऽध्यायः

घटकम्-3: भर्तृहरिकृतं नीतिशतकम् (51-100 श्लोकाः)

घटकम्-4: प्रमुख-भाषापरिवाराणामध्ययनम्, भारतीय-भाषाणामुद्भवो विकासञ्च

अनुशंसितग्रन्थाः

1. गोयन्दका, हरिकृष्णदास, ईशादि नौ उपनिषद् (शाङ्करभाष्य), गीता प्रेस, गोरखपुर, 2017
2. Śrīmadbhagavadgītā (with English Translation), Gita Press, Gorakhpur, 2016
3. ईशावास्योपनिषद् (शाङ्करभाष्य), गीता प्रेस, गोरखपुर, 2015
4. स्वामी, रामसुखदास, श्रीमद्भगवद्गीता (हिन्दी अनुवाद सहित), गीता प्रेस, गोरखपुर, 2013
5. मुसलगाँवकर, राजेश्वरशास्त्री, नीतिशतकम् with नीतिपथ हिन्दी व्याख्या, चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी, 2011
6. Radhakrishnan, S., The Bhagavadgītā, Harper Collins, Noida, Uttar Pradesh, 2011
7. कुमार, डॉ. सुरेन्द्र (संपा.), संक्षिप्तनीतिशतकम्, देवेश पब्लिकेशन्स, नई दिल्ली, 2008
8. Radhakrishnan, S., The Principal Upanisads, Harper Collins, Noida, Uttar Pradesh, 2006
9. Vidyabhusan, Baladev, Isopanishad, Bhanu Swami Books, 2006
10. Panda, Rabindra Kumar, Satakakāvya of Bhartṛhari, Bharatiya Kala Prakashan, Delhi, 2006
11. Goyandaka, Jayadayal, Śrīmadbhagavadgītā (with Tattvabodhinī commentary and English Translation), Vishnu Vimal Publication, Vrindavan, 2000
12. शर्मा, देवेन्द्रनाथ, भाषाविज्ञान की भूमिका, राधाकृष्ण प्रकाशन प्रा. लि., नई दिल्ली, 1992
13. सक्सेना, बाबूराम, सामान्य भाषाविज्ञान, हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग, 1947
14. शर्मा, रामजी, भर्तृहरि-शतक, महाशय श्यामलाल वर्मा आर्य-बुक सेलर, बरेली, 1926

COURSE CODE: SHSS SKT 1414 C 3104

षोडशं पत्रम् : प्राच्यवाङ्मयस्य विशिष्टमध्ययनम् (२)

Paper-XVI : Prācyavaṅmayasya Viśiṣṭamadyayanam (2)

L	T	P	Credits	
3	1	0	4	

घटकम्-1: वाङ्मयम् - रामायणम्, महाभारतम्, पुराणानि, अर्थशास्त्रम् चैतेषां ग्रन्थानां सामान्यपरिचयः।

विधयः - अग्निहोत्रम्, अग्निष्टोमः, दर्शपूर्णमासयज्ञः, पञ्चमहायज्ञाः चैतेषां विधीनां

सामान्यपरिचयः।

घटकम्-2: अधोलिखितानां ग्रन्थाणां विशिष्टपरिचयः -

१. शब्दकल्पद्रुमः, पं. राधाकान्तदेब-कृतः (Śabdakalpadrumaḥ of Pt. Rādhākānta Deba)
२. संस्कृत-जर्मन-वर्टर-बुख्, आटो-बोथलिंग् रुडोल्फ-रॉथ इत्येतौ कृतम् (Sanskrit-German Worterbuch of Otto Bohtlingk and Rudolf Roth)
३. वाचस्पत्यम्, तारानाथ-तर्कवाचस्पति-कृतम् (Vācaspatyam of Tārānātha Tarkavācaspati, Kolkata)
४. संस्कृत-आङ्ग्ल-शब्दकोशः, वामन-शिवराम-आप्टे-कृतः (The Students Sanskrit-English Dictionary by V.S. Apte; Containing Appendices on Sanskrit prosody and Important Literary and Geographical names in the Ancient History of India)
५. कैटॉलोगस कैटॉलोगुरम्- टी. ऑफ्रेक्ट-कृतम् (Catalogus Catalogorum by T. Aufrecht)
६. संस्कृत-आङ्ग्ल-शब्दकोशः, मोनियर-विलियम्स-कृतः (Sanskrit-English Dictionary by Monier Williams, Etymologically and Philologically arranged with special reference to cognate Indo-European Languages)
७. वैदिक-पदानुक्रमकोशः, मोरिस्-ब्लुम्फील्ड-कृतः (A Vedic Concordance by Maurice Bloomfield) (Being an Alphabetical Index to every line of every stanza of the published Vedic Literature and to the Liturgical formulas thereof that is an Index to the Vedic Mantras, together with an account of their variations in the different Vedic Books)
८. वैदिकानुक्रमकोशः, मैकडॉनल-कृतः (Vedic Index by A. A. Macdonell)
९. वैदिक-पदानुक्रमकोशः, विश्वबन्धु-सम्पादितः (A Vedic Word Concordance, edited by Vishvabandhu) (Being a Universal vocabulary register of about 400 Vedic works with complete textual reference and critical commentary bearing on phonology, accent, etymo-morphology, grammar, metre and text-criticism.)
१०. न्यू कैटॉलोगस कैटॉलोगुरम्, आद्य-सम्पादकः वी. राघवन (New Catalogus Catalogorum, Initial Ed. V. Raghavan), (An Alphabetical Register of Sanskrit and Allied Works and Authors), University of Madras, Chennai)
११. पुराण-विश्वकोशः, वेत्तम्-मणिकृतः (Puranic Encyclopaedia by Vettam Mani)
१२. वैदिक-विब्लिओग्रेफी, आर्. एन्. दाण्डेकर-कृता (Vedic Bibliography by R.N. Dandekar)
१३. विश्वकोशात्मकः संस्कृत-कोशः (Encyclopaedic Dictionary of Sanskrit on Historical Principles, Deccan College, Pune)

१४. महाभारत-पदानुक्रमकोषः, गोपिकामोहन-भट्टाचार्येण प्रायोजितः Mahābhārata-padānukrama-koṣaḥ, Promoted by G. Bhattacharya, Institute of Sanskrit and Indological Studies, Kurukshetra University, Kurukshetra, Haryana

१५. नाट्यशास्त्र-विश्वकोशः, राधावल्लभ-त्रिपाठी-कृतः (Nāṭyaśāstra-Viśvakoṣaḥ by Radhavallabh Tripathi)

घटकम्-3: अधोलिखितानां प्राचीनभारतीय-लिपीनां शिलालेखानाञ्चाध्ययनम् -

१. प्राचीन-भारतीयाः लिपयः – खरोष्ठी, ब्राह्मी, शारदा, नागरी, ग्रन्थ च इत्येतासां सामान्यमध्ययनम्।
२. अशोकस्य धउलि-शिलालेखः, समुद्रगुप्तस्य प्रयागप्रशस्तिः, यशोधर्मणः मन्दसोर-शिलालेखः, हर्षस्य बांसखेडा-ताम्रपटः चैतेषां शिलालेखानां सामान्यपरिचयः।
३. गिरनार-शिलालेखः- रुद्रदाम्नः इत्यस्य शिलालेखस्य विशिष्टमध्ययनम्।

घटकम्-4: प्राकृत-भाषायाः सामान्यपरिचयः।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Williams, M. Monier, *A English Sanskrit Dictionary*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2018.
2. Sircar, D.C., *Indian Epigraphy*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2017.
3. ओझा, गौरीशङ्कर हीराचन्द्र, *भारतीय प्राचीन लिपिमाला (The Paleography of India)*, राजस्थानी ग्रन्थागार, जयपुर, 2016.
4. Mani, Vettam, *Puranic Encyclopaedia*, Motilal Banarsidass (10th edn.), Delhi, 2015.
5. Bloomfield, Maurice, *A Vedic Word Concordance (Reprint)*, D K Print World Ltd., Delhi, 2014.
6. सहाय, शिव स्वरूप, *भारतीय पुरालेखों का अध्ययन*, मोतिलाल बनारसिदास (द्वितीय संस्करण), दिल्ली, 2014.
7. Swami Satya Prakash, *Chemistry of Agnihotra*, KVRP Publications, Delhi, 2014.
8. जैन, कोमलचन्द्र (अनु.), *प्राकृतप्रवेशिका- वॉल्यूम-1, आल्फ्रेड सी० वूल्वर*, तारा बुक एजेन्सी, वाराणसी, 2013.
9. गुप्ता, परमेश्वरलाल, *प्राचीन भारत के प्रमुख अभिलेख*, मोतिलाल बनारसिदास, दिल्ली, 2013.
10. Williams, M. Monier, *A Sanskrit English Dictionary*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2011.
11. *Mahābhārata-padānukramakoṣa*, Vol. I-XVI, Promoted by G. Bhattacharya, Institute of Sanskrit and Indological Studies, Kurukshetra University, Kurukshetra, Haryana, 2000- 2014.
12. Solomon, Richard, *Indian Epigraphy: A Guide to the Study of Inscriptions in Sanskrit, Prakrit and other Indo-Aryan*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1998.
13. Machdonell, A.A. & Keith A.B., *A Vedic Index of Names and Subjects (Reprint)*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1995.
14. Apte, V.S., *The Student's Sanskrit-English Dictionary*, Nag Publishers (Reprint), Delhi, 1987.
15. शास्त्री, विश्वबन्धु, *वैदिकपदानुक्रमकोषः*, भाग 1-5 (16 खण्ड), विश्वेश्वरानन्द विश्वबन्धु संस्कृत एवं भारतभारती अनुशीलन संस्थान, पञ्जाब विश्वविद्यालय, होशियारपुर, पञ्जाब, 1935-1965.
16. Ghatge, A.M. (Initial Editor), *An Encyclopaedic Dictionary of Sanskrit on Historical Principles (Vol. 1 -31, cont.)*, Deccan College Post Graduate & Research Institute, Pune, 1976-2015.
17. Dandekar, R.N., *A Vedic Bibliography*, Vols 1-5, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, 1973.
18. Raghavan, V. (Initial Editor), *New Catalogus Catalogorum, Vol. I-XXXIX*, University of Madras, Chennai, 1949-2015.
19. *Śabdakalpadruma*, Chowkhamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 1967.
20. शास्त्री, नेमिचन्द्र, *अभिनव प्राकृत-व्याकरण*, तारा पब्लिकेसन्स, वाराणसी, 1963.
21. राय, रामकुमार (अनुवाद), *वैदिक इण्डेक्स (वैदिक नामों और विषयों की व्याख्यात्मक अनुसूची)- मूललेखक-ए.ए. मैकडोनेल व ए.बी. कीथ (भाग १-२)*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1962.
22. Aufrecht, Theodor, *Catalogus catalogorum. An Alphabetical Register of Sanskrit Works and Authors (Vols 1-3)*, Wiesbaden (Reprint), 1962.

23. जैन, जगदीशचन्द्र, *प्राकृत साहित्य का इतिहास*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1961.
24. कोवेल (सम्पा०), *वररुचि कृत प्राकृतप्रकाश*, वररुचि, कलकत्ता, 1932.
25. तर्कवाचस्पतिः, तारानाथः, *वाचस्पत्यम्*, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 1932.
26. Böhtlingk, Otto and Roth, Rudolf, *Sanskrit Wörterbuch*, Imperial Academy of Sciences, Saint Petersburg, 1852-1875.

COURSE CODE: SHSS SKT 1415 C 3104

**सप्तदशं पत्रम् : संस्कृतकवयः काव्यशास्त्रञ्च (२) - Paper-XVII : Samskr̥takavayaḥ
Kāvyaśāstrañca (2)**

L	T	P	Credits
3	1	0	4

घटकम्-1: ध्वन्यालोकः, आनन्दवर्धन-कृतः (प्रथमोद्योत-मात्रः)।

घटकम्-2: अधोलिखितानां छन्दसामलङ्काराणाञ्च विशिष्टमध्ययनं गङ्गादासकृतं छन्दोमञ्जर्यनुसारं
मम्मटकृत-काव्यप्रकाशानुसारञ्च।

छन्दांसि – इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, उपजातिः, वसन्ततिलका, उपजातिः, वंशस्थम्, द्रुतविलम्बितम्,
शालिनी, मालिनी, शिखरिणी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितम्, स्रग्धरा च।
अलङ्काराः – वक्रोक्तिः, अनुप्रासः, यमकम्, श्लेषः, उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, समासोक्तिः,
अपह्नुतिः, निदर्शना, अर्थान्तरन्यासः, दृष्टान्तः, विभावना, विशेषोक्तिः,
स्वभावोक्तिः, विरोधाभासः, सङ्करः, संसृष्टिश्च।

घटकम्-3: अधोलिखितानामाधुनिकसंस्कृत-कवीनां जीवनानां कृतीनाञ्च विषयेऽध्ययनम् –

१. अम्बिकादत्तव्यासः, २. पण्डिता-क्षमारावः, ३. वी. राघवन्, ४. श्रीधरभास्कर-वर्णेकरः, ५.
सत्यव्रत-शास्त्रिः, ६. शिवप्रसादो भारद्वाजः, ७. श्यामदेवो पाराशरः, ८. अभिराजो राजेन्द्रमिश्रः,
९. राधावल्लभः त्रिपाठीः, १०. गो.-ब. पळसुले च।

घटकम्-4: पाश्चात्य-काव्यशास्त्रम् – अरस्तू, लान्जाइनस्, क्रोचे, होरास्, आई. ए. रिचार्ड चैतेषां मतानां
परिचयः।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. दहाल, लोकमणि (व्या.), *ध्वन्यालोक*, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी, 2018.
2. Keith, A. B., *History of Sanskrit Literature*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2017.
3. Dasgupta, S.N., *A History of Sanskrit Literature: Classical Period*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2017.
4. Krishnamachariar, M., *History of Classical Sanskrit Literature*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2016.
5. MacDonnell, A. A., *A History of Sanskrit Literature*, Kaveri Books (Reprint), New Delhi, 2015.

6. De, S.K., *History of Sanskrit Poetics*, Motilal Banarsidass (Reprint), New Delhi, 2014.
7. सिंह, सत्य व्रत, *श्रीमम्मटाचार्यविरचितः काव्यप्रकाशः*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2014.
8. Dwivedi Shiv Prasad (ed.), *Dhvanyāloka*, Chaukhamba Surabharati Prakashan, Varanasi, 2013.
9. Kanjilal Dileep Kumar (ed.), *The Chandomañjarī of Gaṅgādāsa*, Sanskrit Pustak Bhandar, 2013.
10. द्विवेदी, पारसनाथ, *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी, 2012.
11. Tripathy, Radhavallabh, *Nāṭyaśāstra and the Indian Dramatic Tradition*, D K Print World Limited, Delhi, 2012.
12. पाठक, आचार्य जगन्नाथ, *ध्वन्यालोक (लोचनसहित व्याख्या)*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी (पुनर्मुद्रित), 2011.
13. Raghavan, V., *Some Concepts of Alamkāraśāstra*, Theosophical Publishing House (Reprint), Theosophical Society, Adyar, Chennai, 2009.
14. घुसिंगा, रमेश चन्द्र, *अलङ्कार शास्त्र का बृहद् इतिहास*, रचना प्रकाशन, 2006.
15. Tripathy, (Dr.) Brahmananda, *Chandomañjari of Gaṅgādāsa*, Chowkhamba Surabharati Prakashan, Varanasi, 2004.
16. उपाध्याय, बलदेव, *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, शारदा पब्लिसर्स, दिल्ली, 2001.
17. सिद्धान्तशिरोमणि, आचार्य विश्वेश्वर (व्याख्या०), *ध्वन्यालोक*, ज्ञानमण्डल लिमिटेड, वाराणसी (पुनर्मुद्रित), 1998.
18. Kane, P.V., *History of Sanskrit Poetics*, Motilal Banarsidass (Reprint), 1994.
19. Ingalls, Dhh, *The Dhvanyāloka of Ānandavardhana with the Locana of Abhinavagupta*, Harvard University Press, 1990.
20. Lahiri, P.C., *Concepts of Rīti and Guṇa*, V K Publishing House, Delhi, 1987.
21. Raghavan, V., *The Number of Rasas*, Adyar Library & Research Centre, Chennai, 1975.
22. कृष्णकुमार, *अलङ्कारशास्त्र का इतिहास*, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ, 1975.
23. द्विवेदी, रेवाप्रसाद, *आनन्दवर्धन*, मध्यप्रदेश हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, भोपाल, 1972.
24. शास्त्री, श्रीनिवास (सम्पा०), *काव्यप्रकाश*, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ (तृतीय संस्करण), 1970.
25. त्रिपाठी, रमाकान्त, *संस्कृत नाट्यसिद्धान्त*, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1969.
26. त्रिपाठी, रामसागर, *ध्वन्यालोक (लोचनसहित)*, मोतिलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1963.
27. *मम्मटकृत-काव्यप्रकाशः—वामन-झलकीकरकृत-टीकया समलङ्कृतः*, भाण्डारकर ओरियण्टल रिसर्च इन्स्टीट्यूट, पूना, 1933.
28. Vaidya, C.V., *History of Sanskrit Literature*, Poona, 1930.

★ ★ ★

COURSE CODE: SHSS SKT 1416 C 001212

अष्टादशं पत्रम् : लघुशोधप्रबन्धः - Paper-XVIII : Dissertation

L	T	P	Credits
0	0	12	12

उद्देश्यम् – संस्कृतविषयक-विविधायामानामाधुनिकलेखनेन, शोधेन, शोधप्रविध्या च व्यावहारिक-परिचयम्; शोधस्य विभिन्नपक्षेषु प्रचलितयोः प्राचीनमधुनातनञ्च दृष्ट्योः विषये सौकर्योत्पादनार्थम्; सर्वेभ्यः विद्यार्थिभ्यः कृते लघुशोधप्रबन्धः अनिवार्यं विद्यते। अस्य लघुप्रकल्पस्यानुभवं शोधार्थं सुरुचिमुत्पादयिष्यति, मनोनुकूलविशिष्ट-विषयस्योपरि गहनाध्ययनस्य प्रवृत्तिं च वर्धयिष्यति।

आकारः - लघुशोधप्रबन्धस्य पृष्ठाङ्काः ४०तः ५०पृष्ठपरिमिताः टङ्किताः च स्युः (८०००तः

१००००शब्दात्मकाः वा)।

मार्गदर्शकः – लघुशोधप्रबन्धप्रस्तुत्यां निर्देशनार्थं विभागीयाध्यापकेषु कोऽप्येकः विद्यार्थिन्य अनुसन्धानेच्छानुसारं विशिष्टविषये विशेषज्ञतानुसारञ्च मार्गदर्शककरूपेणावस्थाप्यते, यस्य मार्गदर्शनेन प्रत्येकः विद्यार्थीः स्वलघुशोधप्रबन्धं प्रस्तोष्यति। लघुशोधप्रबन्धः विश्वविद्यालयेन निर्धारित-मानकानुसारं मौलिकं भवेयुः, निर्धारित-सौफ्ट-वेयर-माध्यमेन मौलिकता-परीक्षानन्तरं प्रमाणपत्रमानेतव्यम्, तदैव परीक्षार्थं स्वीकृत्यते।
लघुशोधप्रबन्धस्य मूल्याङ्कनं मौखिकी परीक्षा च – विभागे समर्पितं लघुशोधप्रबन्धं परीक्षकेन मूल्याङ्कितं भविष्यति। अपि च परीक्षकस्य सन्तोषप्रद-संस्तुत्यनन्तरमेव मौखिकी परीक्षा भविष्यति।
माध्यमम् – लघुशोधप्रबन्धस्य माध्यमं संस्कृतमेव भविष्यति।
अवधिः – चतुर्थसत्रस्य अन्तिमपरीक्षायाः आरम्भात् पूर्वमेव विद्यार्थिभिः स्व-स्व-लघुशोधप्रबन्धं विभागे समर्पणीयम्।

★★★

Option (I)

वर्गः 'क' वेदः

COURSE CODE : SHSS SKT 14A 13 SE 3104

एकोनविंश-पत्रम् : अथर्वसंहिता सामसंहिता च

Paper-XVIX : Atharvasāṁhitā Sāmasāṁhitā Ca

L	T	P	Credits		
3	1	0	4		

घटकम्-1: शौनकीयाथर्ववेदस्य अधोलिखित-सूक्तानां पारम्परिक-पाश्चात्यभाष्यकारानुसारञ्च गहनमध्ययनम्-राष्ट्राभिवर्धनम् (1.29), महद्ब्रह्म (1.32), क्रिमिजम्भनम् (2.31), कृमिनाशनम् (2.32), यक्ष्म-विवर्हणम् (2.33), दीर्घायुःप्राप्तिः (3.11), सीता (3.17), वनस्पतिः (3.24), आत्मा (4.2), रोहिणी-वनस्पतिः (4.12), अपामार्गो वनस्पतिः (4.17), ओषधिः (4.20), ब्रह्मौदनम् (4.34)
घटकम्-2: शौनकीयाथर्ववेदस्य अधोलिखित-सूक्तानां पारम्परिक- पाश्चात्यभाष्यकारानुसारञ्च गहनमध्ययनम्-कुष्ठस्तकमनाशनः (5.4), सर्पविषनाशनम् (5.13), मधुला ओषधिः (5.15), ब्रह्मगवी (5.18), कृत्याप्रतिहरणम् (5.31), ईर्ष्याविनाशनम् (6.18), दुःष्वप्ननाशनम् (6.46), सामनस्यम् (6.64), रोहितसूक्तम् (13.3.1-10), सूर्यासूक्तम् (14.1.1-16), कालः (19.53)
घटकम्-3: सामवेदः (कौथुमः), पूर्वार्चिकः, आग्नेयकाण्डः (सम्पूर्णम्) - पारम्परिकभाष्यकारानुसारं गहनमध्ययनम्
घटकम्-4: स्वामि-दयानन्दकृता-ऋग्वेदादिभाष्यभूमिकाया अधोलिखित-विषयाणामध्ययनम् – ईश्वरप्रार्थनाविषयः, वेदोत्पत्तिविषयः, वेदानां नित्यत्वविचारविषयः, वेदविचारविषयः, वेदसंज्ञाविचारविषयः, ब्रह्मविद्याविषयः, वेदोक्तधर्मविषयः, सृष्टिविद्याविषयश्च।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. विद्यालंकार, विश्वनाथ, अथर्ववेद भाष्य (आध्यात्मिक व्याख्या), 1-4 भाग, वैदिक पुस्तकालय, केसरगंज, अजमेर, 2013.
2. शर्मा, तपोनिष्ठ पं. श्रीराम, सामवेद-संहिता (सरल हिन्दी भावार्थ सहित), ब्रह्मवर्चस्, शान्तिकुञ्ज, हरिद्वार, 1994.
3. सातवलेकर, पं० श्रीपाद दामोदर, अथर्ववेद का सुबोधभाष्य, वैदिक स्वाध्याय मण्डल, पारडी, 1985.
4. सातवलेकर, पं० श्रीपाद दामोदर, सामवेद का सुबोध भाष्य, वैदिक स्वाध्याय मण्डल, पारडी, 1985.
5. पं. विद्यानिधि, सामवेद संहिता-हिन्दी पद्यानुवाद, भारतीय क्षत्रिय महासभा, जीटी. रोड, करनाल, 1977.
6. Bloomfield, M., *Hymns of the Atharvaveda*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1964.
7. विश्वबन्धु (सम्पा०), शौनकीय-अथर्ववेद-संहिता, सायण-भाष्य समेत, भाग 1-6, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध-संस्थान, होशियारपुर (पंजाब), 1960.
8. Whitney, W.D., *Atharvaveda-samhita*, Harvard University Press, 1905.
9. Griffith, R.T.H., *Atharvaveda-samhita*, English Translation, Benares, 1894.

COURSE CODE : SHSS SKT 14A 14 SE 3104

विंश-पत्रम् : आरण्यकोपनिषत्साहित्यम् - Paper-XX : Āraṇyakopaniṣatsāhityam

L	T	P	Credits
3	1	0	4

घटकम्-1: तैत्तिरीयारण्यकस्य गहनमध्ययनम्- (प्रपाठकः 2, अनुवाकाः 1-10)

घटकम्-2: तैत्तिरीयारण्यकस्य गहनमध्ययनम्- (प्रपाठकः 2, अनुवाकाः 11-20)

घटकम्-3: तैत्तिरीयोपनिषदः शांकरभाष्यानुसारेण गहनमध्ययनम् – (शिक्षावल्ली ब्रह्मानन्दवल्ली च केवलम्)

घटकम्-4: मुण्डकोपनिषदः शांकरभाष्यानुसारं गहनमध्ययनम् – (तृतीय-मुण्डक-मात्रम्)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Mitra, Rajendralal(Ed.), *The Taittirīya-Āraṇyaka*, Bibliotheca Indica , Calcutta, 1872.
2. Sastri, Mahadevan A & Rangacharya, K, *Taittirīya-Āraṇyaka with the Commentary of Bhatta Bhaskar Mishra*, Mysore, 1900.
3. Deshpande, Indu C., *The Aranyakas (A Critical Study)*, Vaidika Samshodhana Mandala, Pune, 2008.
4. Radhakrishnan, S, *The Principal Upanishads*, Harper Collins Publisher, Noida, India, 2018.
5. ईशादि नौ उपनिषद्, गीताप्रेस, गोरखपुर (पुनर्मुद्रित), 2015.
6. Swami Gambhiranand, *Eight Upanishads (Volumes 1-2)*, Advaita Ashrama, 5, Delhi Entally Road, Calcutta, 1995.
7. सिद्धान्तालङ्कार, सत्यव्रत, उपनिषद् प्रकाश (ग्यारह मुख्य उपनिषदों की विवेचनात्मक व्याख्या), प्रकाशक- विजयकृष्ण लखनपाल, डब्ल्यू-७७ए, ग्रेटर कैलाश-१, नई दिल्ली-४८, 1981.
8. रानाडे, रामचन्द्र दत्तात्रेय, उपनिषद्-दर्शन का रचनात्मक सर्वेक्षण, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर, 1971.
9. सरस्वती, स्वामी दर्शनानन्द, उपनिषद्-प्रकाशः, श्यामलाल सत्यदेव वर्मा, वैदिक आर्य पुस्तकालय, बरेली, 1935.

Option (II)

वर्ग: 'ख' व्याकरणम्

COURSE CODE : SHSS SKT 14B 15 SE 3104

एकोनविंश-पत्रम् :व्याकरणपरम्परा(2) - Paper-XIX : Vyākaraṇaparamparā(2)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

घटकम्-1: पतञ्जलिः, भर्तृहरिः, कौण्डभट्टः, नागेशभट्टः, भट्टोजीदीक्षितः, स्वामी-दयानन्द-सरस्वती, युधिष्ठिरो मीमांसकः

चैतेषां व्याकरणशास्त्रं प्रत्यवदानस्य परिचयः

घटकम्-2: महाभाष्यम्, पतञ्जलि-कृतम्, द्वितीयं प्रत्याहाराह्निकम्

घटकम्-3: वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा, नागेशभट्ट-कृता, धात्वर्थनिर्णयः

घटकम्-4: वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, भट्टोजीदीक्षित-कृता (उत्तरार्द्धम्), उणादिप्रकरणम्, प्रथमः पादः (सोदहरणं सूत्रव्याख्या)

अनुशासितग्रन्थाः

1. Katre, S.M., *Aṣṭādhyāyī of Pāṇini*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2015.
2. Vasu, Srisa Chandra, *The Siddhanta Kaumudi of Bhattoji Diksita*, 2 Vols, Motilal Banarsidass, Delhi, 2014.
3. संस्कृतव्याकरण शास्त्र का इतिहास, युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, बहालगढ़, सेनीपत, हरियाणा, 2014.
4. Thompson, Stephen Peter, *Vyakarana Mahabhasya of Patanjali on Panini 3.1 (Ahnikas 1 to 6)*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2010.
5. Vasu, Srisa Chandra, *The Ashtadhyayi of Panini - 2 Vols*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2009.
6. वेदालंकार, भीमसिंह, संस्कृतव्याकरणदर्शन, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2006.
7. वेदालंकार, भीमसिंह, व्याकरणमहाभाष्य : विद्यानिधि हिन्दी व्याख्या, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2004.
8. वेदालंकार, भीमसिंह, व्याकरणशास्त्रीय लोकन्यायरत्नाकर, पेनमैन पब्लिशर्स, दिल्ली, 2001.
9. Shastri, Gaurinath, *The Philosophy of Word and Meaning*, Sanskrit College Calcutta, Kolkata, 1999.
10. Barthakuria, A.C., *The Philosophy of Sanskrit Grammar*, Punthi Pustak, Kolkata, 1997.
11. Iyer, K.A.S. (Ed.), *Vākyapadīya of Bhartṛhari (with the Comms : Vṛtti & Paddhati)*, Deccan College Post Graduate & Research Institute, Pune, 1995.
12. अवस्थी, शिवशंकर, वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) हिन्दी व्याख्या, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1990.
13. Shastri, Charudev, *Panini Re-interpreted*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1990.
14. वेदालंकार, भीमसिंह, *पातञ्जल महाभाष्य में अपूर्व कल्पनाएँ*, परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 1988.
15. शास्त्री, आर० के० तथा कुदाल, डी० (सम्पा०), व्याकरणमहाभाष्य (कैयट-कृत 'प्रदीप' तथा नागेश-कृत 'उद्द्योत' सहित, भाग-1), वाराणसी, 1987.
16. वेदालंकार, भीमसिंह. पातञ्जल महाभाष्य में प्रत्याख्यात सूत्र : एक समीक्षात्मक अध्ययन, निर्मल बुक एजेन्सी, कुरुक्षेत्र, 1987.

17. Chakravarti, P.C., The Philosophy of Sanskrit Grammar, University of Calcutta, Kolkata, 1983.
18. Gaurinath Shastri, A Study in the Dialectics of Sphoṭa, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980
19. Hartmnt Scharfe, Wiesbaden; *A History of Grammatical Literature*, Otta Marrasowitz, 1977.
20. वर्मा, सत्यकाम, व्याकरण की दार्शनिक भूमिका, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली, 1971.
21. वेदव्रत (सम्पा०), *व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-1)*, हरियाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर, 1962.

★★★

COURSE CODE : SHSS SKT 14B 16 SE 3104

विंश-पत्रम् : व्याकरणदर्शनम्(2) - Paper-XX : Vyākaraṇadarśanam (2)

L	T	P	Credits
3	1	0	4

घटकम्-1: पाणिनीयशिक्षा (सम्पूर्णा)

घटकम्-2: लिङ्गानुशासनम्, महर्षिपाणिनिप्रणीतम्

घटकम्-3: वैयाकरणनिकाये स्फोटनिरूपणम्

घटकम्-4: वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा, नागेशभट्ट-कृता, कारकनिरूपणम्

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वेदालंकार, भीमसिंह (व्याख्या०), *व्याकरणमहाभाष्य*, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2006.
2. वेदालंकार, भीमसिंह, *संस्कृतव्याकरणदर्शन*, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2004.
3. झा, नरेश, *महर्षिपाणिनीप्रणितं लिङ्गानुशासनम्*, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2002.
4. वेदालंकार, भीमसिंह, *व्याकरणशास्त्रीय लोकन्यायरत्नाकर*, परिमल प्रकाशन, पब्लिशर्स, दिल्ली, 2001.
5. मीमांसक, युधिष्ठिर (व्याख्या०), *महाभाष्यम् (प्रथमो भागः)*, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत, 1986.
6. Ghosh, M.M. (Ed. & Tr.), *Pāṇinīyaśikṣā*, Delhi, 1986.
7. त्रिपाठी, जे० एल० (सम्पा०), *परमलघुमञ्जूषा*, वाराणसी, 1985.
8. पाण्डेय, रामाज्ञा, *व्याकरणदर्शनभूमिका*, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी, 1982.
9. शर्मा, अलखदेव (सम्पा०), *परमलघुमञ्जूषा (टिप्पणीसहित)*, वाराणसी, 1981.
10. Shastri, Gaurinath, *A Study in the Dialectics of Sphoṭa*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980.
11. शास्त्री, डॉ० कपिलदेव (व्या० तथा सम्पा०) *वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा*, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय प्रकाशन, कुरुक्षेत्र, 1975.
12. वर्मा, सत्यकाम, *व्याकरण की दार्शनिक भूमिका*, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली, 1971.
13. शुक्ल, पं० कालिकाप्रसाद (व्या०), *परमलघुमञ्जूषा*, बडौदा, 1961.
14. Shastri, Gaurinath, *The Philosophy of Word and Meaning*, Sanskrit College, Kolkata, 1959.
15. Chakravarti, P.C., *The Philosophy of Sanskrit Grammar*, University of Calcutta, Kolkata, 1930.
16. मिश्र, श्रीनारायण (व्याख्या.), *पाणिनीयशिक्षा*, गोकुलदास संस्कृत ग्रन्थमाला.

★★★

Option (III)

वर्ग: 'ग' संस्कृतसाहित्यम्

COURSE CODE : SHSS SKT 14C 17 SE 3104

एकोनविंश-पत्रम् : पद्यगद्यचम्पूसाहित्यम्

Paper-XIX: Padya-gadya-campū-sāhityam

L	T	P	Credits
3	1	0	4

घटकम्-1 बुद्धचरितम्, अश्वघोष-कृतम् (प्रथमः सर्गः)

घटकम्-2: हर्षचरितम्, बाणभट्ट-कृतम् (पञ्चमोच्छ्वासः)

घटकम्-3: दशकुमारचरितम्, दण्डि-कृतम्, (अष्टमोच्छ्वासः)

घटकम्-4: नलचम्पू त्रिविक्रमभट्ट-कृतम् (प्रथमोच्छ्वासः)

अनुशासितग्रन्थाः

1. पाण्डे, अमरनाथ, *बाणभट्ट की साहित्यिक अनुशीलन*, भारतीय विद्या प्रकाशन (पुनर्मुद्रण), 2020.
2. यादव, एच., एन., *महाकवि-दण्डी-विरचितं दशकुमारचरितम्*, साहित्य सरोवर (पुनर्मुद्रण), 2020.
3. Pipalayan, Madhukar (ed.), *Buddhacharitam*, Samyak Prakashan, 2017.
4. Cowell, E.B. & Thomas, F.W. (ed.), *The Harṣacaritam of Bāṇabhaṭṭa*, Createspace Independent Pub, 2017.
5. Jha, Bhavananda (ed.), *Buddhacharitam*, Mahavir Mandir Prakashan, 2015.
6. Chaudhary, Surya Narayan, *Buddhacaritam of Aśvaghōṣa*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2008.
7. Shastri, Dharadutta, *Nalacampū*, Motilal Banarsidass, Delhi, 2000.
8. Johnston, E.H. *Buddhacarita or Acts of the Buddha by Aśvaghōṣa*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 1998.

COURSE CODE : SHSS SKT 14C 18 SE 3104

विंश-पत्रम्: काव्यशास्त्रम् - Paper-XX : Kāvyaśāstram

L	T	P	Credits
3	1	0	4

घटकम्-1: काव्यप्रकाशः, मम्मट-कृतः (सप्तमः उल्लासः - पददोषाः, वाक्यदोषाः, अर्थदोषाः, रसदोषाश्च)

घटकम्-2: वक्रोक्तिजीवितम्, कुन्तक-कृतम् (प्रथमः उन्मेषः)

घटकम्-3: काव्यमीमांसा, राजशेखरकृता (आदितः चतुर्थाध्यायपर्यन्तम्)

घटकम्-4: रसगङ्गाधरः, पण्डितराज-जगन्नाथ-कृतः (प्रथमाननम्)

अनुशंसितग्रन्थाः

22. शर्मा, निवास, काव्यप्रकाश (व्या.), भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी, 2020.
23. व्यास, भोलाशङ्कर, हिन्दी दशरूपक, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2017.
24. Dindoria, Ved Prakash (ed.), *Vakrotijīvitam*, Shivalik Prakashan, Delhi, 2016.
25. Ghosh, M. M., *Nāṭyaśāstram*, Chaukhamba Publications, Varanasi, 2016.
26. De, S.K., *History of Sanskrit Poetics*, Motilal Banarsidass, New Delhi, 2014.
27. Mishra, Radheshyam (ed.), *Vakrotijīvitam*, Chaukhamba Sanskrit Sansthan, Varanasi, 2012.
28. Raghavan, V., *Some Concepts of Alamkāraśāstra*, Theosophical Publishing House, Theosophical Society, Adyar, Chennai, 2009.
29. Bhanja, Dhananjaya, *Rasagaṅgādhara*, Bharatiya Kala Prakashan, Delhi, 2004.
30. Parasar, Sadhana, *Kāvyamīmāṃsā of Rājaśekhara*, D.K. Print World Ltd., Delhi, 2000.
31. Kane, P.V., *History of Sanskrit Poetics*, Motilal Banarsidass, 1994.
32. Lahiri, P.C., *Concepts of Rīti and Guṇa*, V K Publishing House, Delhi, 1987.
33. Raghavan, V., *The Number of Rasas*, Adyar Library & Research Centre, Chennai, 1975.

★ ★ ★

Option (IV)
वर्गः 'घ' भारतीयदर्शनम्
Group-D (Indian Philosophy)

COURSE CODE : CODE: SHSS SKT 14 D 19 SE 3104

एकोनविंश-पत्रम् : योगदर्शनम् आधुनिक-योगव्याख्यातारः -

Paper-XIX : Yogadarśanam Ādhunika-Yogavyākhyātārah

घटकम्-1: योगसूत्रम्, पतञ्जलि-कृतम्, व्यासभाष्यसहितम्, समाधिपादः, सूत्राणि – 1-25

घटकम्-2: योगसूत्रम् -पतञ्जलिकृतम्, व्यासभाष्यसहितम्, समाधिपादः, सूत्राणि – 26-51

घटकम्-3: ऋग्वेदादिभाष्यभूमिकातः उपासनाविधान-विषयः मुक्तिविषयश्च इत्यनयोः

गहनमध्ययनम्

घटकम्-4: अधोलिखितानामाधुनिक-दार्शनिकानां योगविषयकव्याख्यानानां विषये गहनमध्ययनम् –

महर्षि-दयानन्दः, स्वामी-विवेकानन्दः, योगी-अरविन्दः, रमण-महर्षिः, राधाकृष्णन्, उदयवीर-शास्त्री च

L	T	P	Credits
3	1	0	4

अनुशंसितग्रन्थाः

1. स्वामी, विवेकानन्द, पातञ्जल योगसूत्र, लिटेरेसी हॉउस, 2019.

2. Dasgupta, Surendranath, *History of Indian Philosophy* (in 6 vols) (Reprint), Rupa Publications, Delhi, 2018.
3. Danino, Michel, *Sri Aurobindo and India's Rebirth*, Rupa Publications, Delhi, 2018.
4. आरण्य, स्वामी हरिहरानन्द (व्या०), *पातञ्जल योगदर्शन*, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2017.
5. ब्रह्मलीन मुनि (व्या०), *पातञ्जल योगदर्शन*, चौखम्बा, वाराणसी, 2017.
6. Lal, Basant Kumar, *Contemporary Indian Philosophy*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2017.
7. Sharma, Chandradhar, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, Motilal Banarsidass (Reprint), Delhi, 2016.
8. Dasgupta, S.N., *The Study of Patañjali*, Andesite Press (Reprint), 2015.
9. तीर्थ, ओमानन्द, *पातञ्जल योगप्रदीप*, गीताप्रेस, गोरखपुर, 2013.
10. राधाकृष्णन, सर्वपल्ली, *भारतीय दर्शन*, राजपाल पब्लिशिंग, दिल्ली, 2012.
11. श्रीवास्तव, सुरेश चन्द्र, *पातञ्जल योगदर्शन*, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2012.
12. सरस्वती, स्वामी दयानन्द, *ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका*, वैदिक पुस्तकालय, अजमेर, 2010.
13. Baba, Bengali, *Yogas Ūtra of Patañjali*, With the Commentary of Vyāsa, Motilal Banarsidass, Delhi, 2005.
14. Radhakrishnan, S. *Indian Philosophy*, Oxford (Reprint), 2002.
15. शास्त्री, गोस्वामी दामोदर(सं.), *साङ्गं योगदर्शनम् अर्थात् पातञ्जलदर्शनम्, पातञ्जलरहस्य-तत्त्ववैशारदी-योगवार्त्तिक-भास्वती-सांख्यप्रवचनभाष्य-सहितम्*, चौखम्बा संस्कृत सीरिज ऑफिस, बनारस, 1935.

COURSE CODE : SHSS SKT 14 D 20 SE 3104

**विंश-पत्रम् : अद्वैतवेदान्तदर्शनम्, दार्शनिकसिद्धान्ताः, आधुनिकविज्ञानञ्च - Paper-XX :
Advaitavedāntadarśanam, Dārśanikasiddhāntāḥ, Ādhunikavijñānam Ca**

घटकम्-1: ब्रह्मसूत्रम्, चतुःसूत्री, शाङ्करभाष्य-सहिता

घटकम्-2: वेदान्तपरिभाषा, धर्मराजाध्वरीन्द्र-कृता (प्रत्यक्षपरिच्छेदः)

घटकम्-3: भारतीयदर्शनेषु आधुनिकविज्ञानतत्त्वानि –

यज्ञविज्ञानम्, पर्यावरणविज्ञानम्, आरोग्यविज्ञानम्, सृष्टिविज्ञानम्, मनोविज्ञानम्

घटकम्-4: भारतीयदर्शनेषु आधुनिकविज्ञानतत्त्वानि -

शब्दोत्पत्तिविज्ञानम्, दिक्कालाकाशविचारः, परमाणुवादः, भौतिकविज्ञानम्, सापेक्षतासिद्धान्तः

L	T	P	Credits
3	1	0	4

अनुशंसितग्रन्थाः

1. Deussen, Paul, *System of the Vedānta*, (हिन्दी अनु० संगमलाल पाण्डेय), Abhisek Publications, 2020.
2. Dasgupta, Surendranath, *History of Indian Philosophy* (in 6 vols) (Reprint), Rupa Publications, Delhi, 2018.
3. Batchelor, Martine and Brown, Kerry (Ed.), *Buddhism and Ecology*, Motilal Banarsidass, Delhi (Reprint), 2017.

4. Rani, Vijaya, Vijnāna-Sārathiḥ, Proceedings of the National Seminar on Science and Technology in Sanskrit Śāstraic Traditions, Department of Sanskrit, Pali and Prakrit, Kurukshetra University, Kurukshetra, 2006
5. शास्त्री, धर्मेन्द्र, अग्निहोत्र, विद्या प्रकाशन, 2017.
6. Seal, B.N., *Positive Sciences of the Ancient Hindus*, Motilal Banarsidass, Delhi (Reprint), 2016.
7. Vidyabhushan, Satis Chandra, *History of Indian Logic: (Ancient, Mediaeval and Modern Schools)* (Reprint), Motilal Banarsidass, New Delhi, 2015.
8. Panda, N.C., *Māyā in Physics*, Motilal Banarsidass, Delhi (Reprint), 2015.
9. Sankaranarayanan, S., *Brahmasūtracatuḥśūtrī*, Chinmaya International Foundation, Kerala, 2015.
10. Hiriana, M, *Essentials of Indian Philosophy* (Reprint), Motilal Banarsidass, Delhi, 2015.
11. Swami, Satya Prakash, *Chemistry of Agnihotra*, KVRP Publications, Delhi, 2014.
12. स्वामी योगीन्द्रानन्दः (व्या०), ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, भामतीसहितम्, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी, 2014.
13. Chatterjee, Sarat Chandra, *An Introduction to Indian Philosophy* (Rep.), Rupa & Co., Delhi, 2012.
14. त्रिपाठी, रमाकान्त, ब्रह्मसूत्र शाङ्करभाष्य (चतुःसूत्री), उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान, लखनऊ, 2009.
15. सरस्वती, स्वामी दयानन्द, ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका, वैदिक पुस्तकालय (पुनर्मुद्रण), अजमेर, 2010.
16. Radhakrishnan, S., *Indian Philosophy* (Reprint), Oxford, 2008.
17. Sinha, Jadunath, *Outlines of Indian Philosophy*, Pilgrims Publishings, 2007.
18. *Pride of India*, Sanskrit Bharati, New Delhi, 2006.
19. रामप्रकाश, यज्ञ-विमर्श (एक वैज्ञानिक अध्ययन), सत्यार्थ प्रकाशन न्यास, कुरुक्षेत्र, हरियाणा, 2005.
20. वेदवाचस्पति, प्रियव्रत, वेद और उसकी वैज्ञानिकता, गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय, हरिद्वार, 2005.
21. वेदालंकार, जयदेव, भारतीय दर्शन (तत्त्व व ज्ञानमीमांसा के मौलिक सम्प्रत्यय), न्यू भारतीय बुक कॉर्पोरेशन, नई दिल्ली, 2004.
22. Gambhirananda, Swami (Eng. Tr. & Notes), *Brahmasūtrabhāṣya of Śaṅkarācārya*, Advaita Ashram, Kolkata, 2000.
23. Janki, S.S., *Sanskrit and Science*, K.S.R. Institute, Chennai, 1997.
24. भार्गव, दयानन्द, वेद-विज्ञान-वीथिका, नाग प्रकाशन, दिल्ली, 1996.
25. Arya, Ravi Prakash, *Vedic Meteorology*, Parimal Publications, New Delhi, 1995.
26. Prime, Ranchor, *Hinduism and Ecology*, Continuum International Publishing Group Ltd., 1992.
27. आचार्य, विश्वेश्वर (व्या०), ब्रह्मसूत्र-चतुःसूत्री, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी (पुनर्मुद्रित), 1992.
28. Dasgupta, Surendra Nath, *Natural Science of the Ancient Hindus*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1987.
29. Swami, Madhavananda (Eng. Tr. & Notes), *Vedānta Paribhāṣā*, Advaita Ashram, Kolkata, 1986.
30. मुसलगाँवकर, गजानन शास्त्री (व्या०), वेदान्तपरिभाषा, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी (पुनर्मुद्रित), 1983.
31. Thangaswami, R., *Advaita Vedānta Literature: A Bibliographical Survey*, University of Madras, Chennai, 1980.
32. उपाध्याय, आचार्य बलदेव, भारतीय दर्शन (द्वितीय संस्करण), चौखम्भा ओरियन्टलिया, वाराणसी, 1979.
33. Bharatiya, M.C., *Causation in Indian Philosophy (with Special reference to Nyāya Vaiśeṣika)*, University Press, Vimal Prakashan, Ghaziabad, 1973.
34. शास्त्री, अनन्तकृष्ण (संस्कृतटीका), धर्मराजाध्वरीन्द्र-वेदान्तपरिभाषा, कोलकाता विश्वविद्यालय, कोलकाता, 1930.
35. Cowell, E.B. & Gough A.E. (Eng. Tr.), *Sarvadarśanasamgraha*, Trubner & Co, Ludgate Hill, London, 1882.

